

HISTORIA
VITAE ATQVE MERITORVM
CONRADI PEVTINGERI
AVGVSTANI

DE VOLVNTATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
SECVNDVM PRO LOCO

PVBlice DISPVTATA

A

M. IO. GEORGIO LOTTERO
AVGVSTANO

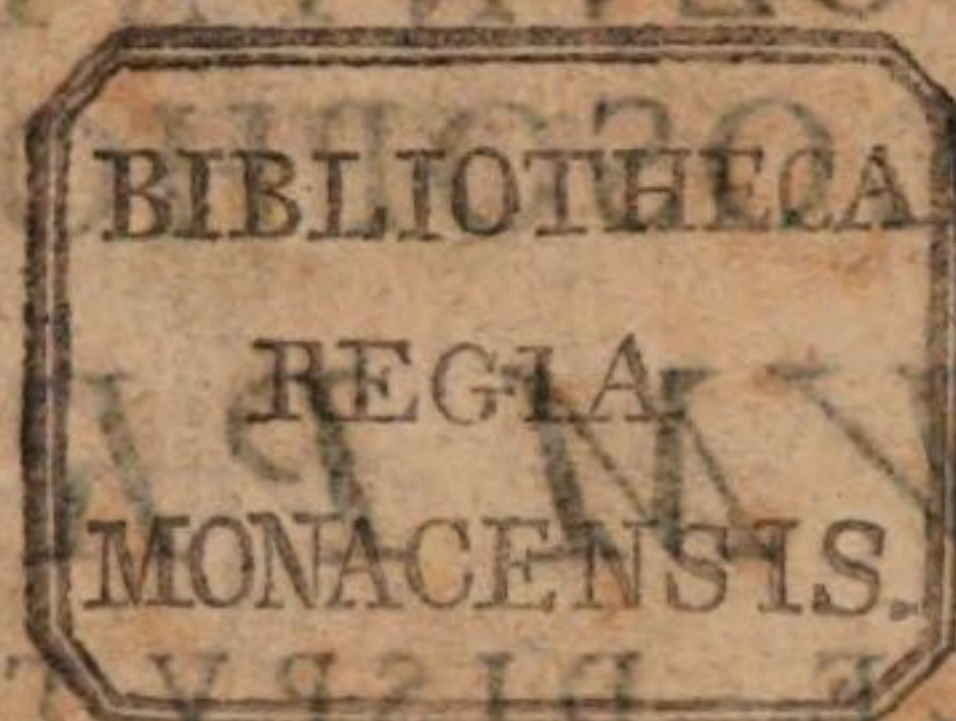
D. XIII SEPTEMB. A. cl^o l^o CCXXVIII

LIPSIÆ

TYPIS BERNARDI CHRISTOPHORI BREITKOPFII

HISTORIA
VITAE ATQUE MERITORVM
CONRADI PEVINGERI
AUGUSTANI

DE VOLVNTATE
AMPLISSIMI PHILIPPICI
SECVNDI
PVLICIS DISPVATA

A
M. IO. GEORGIO LOTTERO
AUGUSTANO

MDCCXXIII
LIPSIÆ
TAVIS BERGARDI CHRISTOPHORI BREITERS

INCLITAE
ET S. R. I. LIBERAE
REIPUBLICAE
AVGVSTANAE
DVVMVIRIS PRAEFECTIS
VIRIS PERILLVSTRIBVS
DOMINO
FRANCISCO OCTAVIANO
LANGENMANTEL
DE VESTHEIM
S. CAES. ET CATHOL. MAI. A CONSILIIS
DOMINO
IOANNI A STETTEN
DOMINIS GRATIOSIS

VIRIS ITEM

ILLVSTRIBVS ATQVE MAGNIFICIS

D O M I N O

MARCO CHRISTOPHORO
VELSERO

D O M I N O

IOANNI IACOBO HOLZAPFEL

DE HERXHEIM ET KOEZ

D O M I N O

IO. CHRISTOPH. AMMANO

D O M I N O

MAXIMILIANO ADAMO

DE REHLINGEN ET HALTENBERG

D O M I N O

FRANCISCO XAVERIO

ILSVNG

CVM MAXIME

SEPTEMVIRIS GRAVISSIMIS

AEQVE AC RELIQVIS
PATRICII ORDINIS

SENATORIBVS GRAVISSIMIS

VIRIS

PERQVAM GENEROSIS

MAXIME STRENVIS

MAGNIFICIS

VNIVERSIS ATQVE SINGVLIS

NON AVITAE SOLVM VIRTVTIS

MERITORVMQVE

SED PROPRIAE IN PRIMIS

EAQVE IMMORTALI APVD AVGVSTANOS

GLORIA INSIGNIBVS

PATRIAE PATRIBVS OPTIMIS

HANC
DE HISTORIA
CONRADI PEVTINGERI

VIRI

INCOMPARABILIS
ACADEMICAM LVCVBRATIONEM
CVM VOTO

PERENNANTIS VITAE ATQVE
FELICITATIS

INSCRIBIT

SVMMIS IPSORVM NOMINIBVS

DEVOTVS

IOAN. GEORGIUS LOTTERVS

PRAEFATIO

Non ignobile prorsus argumentum delegisse nobis videmur, beneuole lector, in quo curatius elaborando otium, quod a consuetis laboribus quandoque superest, honeste, & cum voluptate aliqua traducere; quum primam, litteris prodendi praesentem DE HISTORIA VITAE ATQVE MERITORVM CONRADI PEVTINGERI Commentarium, cogitationem suscepimus. Quum enim ille, si quis alius, suo exemplo vere expresserit imaginem, qualem, TITINII CAPITONIS descripsit

PLINIVS, Lib. VIII. Epist. XII. Vir est optimus, & inter praecipua saeculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fouet, prouehit; multorumque, qui aliqua componunt, portus, sinus, praemium, omnium exemplum: ipfarum denique litterarum iam senescentium reductor ac reformator: & *hanc ob rem non suae tantum aetatis hominibus celebratissimus exstiterit, sed etiamnum uiuat praecclare gestorum memoria apud eruditos; dignam certe rem pietate illa in patriam destinauisse existimauimus, qua omnes, qui nomen eius ingenio ac virtute adauxerunt, veneramur atque diligimus; si tanti viri laudes Academica quadam scriptione, instaurare quodammodo instituissemus. Licet vero minime virium quapiam fiducia satis commode nos illud facturos esse confidamus; impulerunt tamen domestica ciuium clarissimorum exempla, quorum laudabili industria factum est, ut aliquorum ex Augustanis, doctrinae virtutisque famam consequutis, facta moresque ac merita singularibus exposita scriptis possideamus; quos inter vero haud exstitit haecenus, qui simili de PEVTINGERO commentandi studio duceretur; licet prae aliis meruisse istud in defunctum amoris officium censi possit atque debeat omnino.*

Derelictam igitur prouinciam honesto consilio occupaturi, postquam, quae passim in docto-
rum

rum scriptis distributa exstabant Peutingeriana, tum vitae fatorumque, tum scriptorum etiam, egregia monumenta, sollerti studio conquisiuissemus; & deprehendissemus facile, superesse forte haud pauca, quae illis addi adhuc possent: adeundos hac de re decenter Patronos atque fautores Augustanos constituimus, atque exposita consilii ratione, impense rogandos, ut, quae perficiendae qualicumque nostrae operae inseruitura cognouissent, beneuole nobis impertirentur. Quos quidem adeo faciles in vota nostra experti sumus, ut, pro suo, tum rem litterariam iuuandi ornandique uniuersim, tum vero Augustani nominis gloriam promouendi studio singulari, transmitti illi certatim curarent praestantissimarum rerum farraginem; quibus vel inde maximum esse debet pretium, quod parum, aut prorsus non omnibus exploratae haecenus exsistant. Illos vero, uti & alios, quorum in nos voluntas atque industria suppetias nobis tulit, quemadmodum, suo singulos loco, cum debita reuerentia adpellabimus, ut cognoscant inde omnes, per quos in hoc argumento profecerimus plurimum; ita liceat iisdem ipsis, quos partim patronorum indulgentissimorum nomine, cum cura suspicimus, partim fautores atque amicos colimus, gratias heic, quae tam insigni beneuolentiae debentur, longe maximas agere uniuersim; quod idem,

speramus, facient, quicumque voluptate aliqua cognoscendarum rerum capiuntur, quibus, siue res litteraria vniuersa, vel Augustana sigillatim, conlustratur.

Visum autem est duobus praecipue capitibus argumenti summam complecti; ita, ut primo quidem, quae ad ipsam vitae illius cum laude omnium summa transactae historiam, & personam, quam in republica non sine meritis eximiis sustinuit, proxime spectant, percenseamus; altero vero, quae inter suae aetatis eruditos pro amplificandis scientiarum terminis & litterariae ciuitatis incrementis egit longe plurima, & quibus maxime effecit, ut nominis ipsi aeternitas debeatur, cum cura exponamus. Licet autem nulli dubitemus, futura forsitan esse aliqua, quae, secundo isti praesertim capiti, ad omnimodae perfectionis laudem adhuc desint; nolimus tamen illam ob rem operis diuulgationem diutius differre, sed, intelligentium auctoritatem sequuti, seruare illa posterioribus curis constituimus, ubi, cum animus sit, plena eruditionis, antiquariae maxime atque historicae, PEVTINGERI opuscula, in unum corpus conlecta typis aliquando excudenda mandare, emendatam simul praesentem commentationem in manus hominum iterum emittemus. Vale, lector, & ne desint umquam illis, qui studia colunt, TITINII CAPITONES, ne desint PEVTINGERI, mecum precare.

PRIMI CAPITIS DIVISIO ET OIKONOMIA

QVO

HISTORIA VITAE ATQVE MERI-
TORVM CONRADI PEVTINGERI IN
REM PVBLICAM AVGVSTANAM
CONTINETVR

<i>I. Patria, Augusta Vindelicorum, vrbs nobilissima.</i> <i>II. Maiores, auita nobilitate insignes, a saeculo inde XIII. recensiti: parentes item, annus atque dies natalis.</i> <i>III. Puerilis institutio, & prodeuntibus annis, inter Italiae Academias Patavium maxime ac Roma cultae.</i> <i>IIII. In patriam reducis comparatae antiquariae cognitionis Specimen editum.</i> <i>V. Aegyptiaca prouincia; muneris item huius rationes, frequentibus praecipue legationibus, rei publicae causa susceptis, egregie expletae.</i>	<i>VI. MAXIMILIANI I. Imperatoris insignis clementia, & consiliarii titulus, quo ipsum cohonestauit.</i> <i>VII. Vtrumque apud Successorem CAROLVM V. Augustum seruatum; merita simul in patriam nouis accessionibus aucta; honestum tandem aetate prouecta otium.</i> <i>VIII. Status domestici ratio; vxor; familia numerosa, patriciae nobilitatis decus consequuta.</i> <i>VIII. Nepotes, & qui ab illis prognati, Peutingeriae gentis nomen ad eius usque occasum sustinuerunt.</i> <i>X. Exitus ex hac vita beatissimus, & monumentum coniugis ac liberorum pietate positum.</i>

CVM recte illi communi sapientum iudicio censere existimantur, qui egregiam optimi cuiusque ciuis virtutem atque praestantiam ad eius vrbs, in qua natus altusque est, laudem pertinere statuunt; tum vehementer illi contra errant profecto, qui patriae celebritatem ad solidum cuique decus conciliandum apud prudentiores multum facere arbitrantur. quemadmodum enim ignobili loco editos, praeclare factis nominis sibi per-

perpetuitatem impetrauiffe nouimus haud paucos; ita etiam illorum ingens maxime est numerus, qui inlustri quidem vrbe prognati, quum nihil genitali solo dignum fecerint vquam, alienae gloriae inconsulta iactatione ludibrium debeant sagacioribus. qua ex re fit, vt, CONRADI PEVTINGERI *historiam* commentandi auspiciu facturi, nolimus nos quidem laudum ipsius initia a *patria* capere; quam *Augustam Vindelicorum* fuisse compertum est. licet enim illa inter principes, non *Sueviae* tantum suae, sed *Germaniae* vniuersae, vrbes plurimis longe ornamentis sit conspicua, quibus singulae aliae florent singulis: antiquissimae, puta, originis gloria, commerciorum, ad vtrosque pridem extremos Indos prouectorum fama, incolarum, qua animi, qua corporis, praestantia, artificum cultissimorum celebritate, & quae alia sunt, naturae partem, partem fortunae, dona: haec vniuersa tamen ita comparata sunt, vt propriae in *nostro* laudis materiam praebere haud possint; quin contra potius ipsa de PEVTINGERO *Augusta patria* tamquam praecipuo, inter quam plures alios, a) suo ornamento debeat gloriari.

a) Enim vero, non adeo tenuis est virorum doctrina atque virtute maxime insignium numerus, quos *Augusta* tum ipsa protulit, tum in sinum suum delatos gratiose fouit. illorum nomina post ANTONIVM REISERVM in *indice MStorum biblioth. Aug.* pag. 119. sed extemporali saltim, quod solet, industria laudauit IOANNES ANDREAS QVENSTEDIVS, in *diálogo de patris inlustrium virorum* pag. 154. - 156. magis vero curate clarissimus IOANNES CHRISTOPHORVS VENDLERVS in dissertatione *secunda de meritis reipublicae Augustanae in rem litterariam*, Ienae anno MDCCXIII. edita; qui tamen ipse index accessionibus admodum copiosis

exornari posset. vtrorumque passim in vulgatis *biographorum* commentariis memoria conseruata est; vt vero singulari studio ipsorum *historia* percereretur, paucis adhuc dum contigit. neque enim de vlllo hoc factum nouimus, si excipias GEORGIVM HIERONYMVM VELSCHIVM, cuius *memoria*, siue *historia vitae*, ab inlustri viro LVCA SCHROECKIO *Augustae Vindelicorum* an. MDCLXXVIII. 4. edita est; MARCVM VELSERVM, cuius *vitam Norimbergensi Operum* ipsius editioni an. MDCLXXXII fol. praemisit CHRISTOPHORVS ARNOLDVS; MATTH. FRIDERICVM BECKIVM, cuius *Memoriam Academiae* dissertatione *Vitebergae* an. MDCC-

MAIORES EXHIBENS

Georgius; vxor 1) Mag- 1) Magdalena, vxor Mel-
dalena Ilfungia; 2) chioris Stunzii, A.
Martha Schleichberria. 1494.

Anna, vxor Ioannis
Raidtii.

2) Sigismundus,
Georgius,
Martha, vxor Alexan-
dri Schuarzii.

CONRA
Ciuita
vxor

eri, {
y- {
Fri- {
CONRADVS III. PEVTINGER, I. V.
D. Confil. Caesar. vxor, MARGARITA
VELSERIA, An. 1498.

VOLCMgii. {

Anna, vxor Leonis Rauensburgeri.

a PE
Augunis Teutonic.
ti fun
plane

Herzhaimb, An. 1425.

STEMMATIS REVTINGE

Conradus II. P. 10

1000; 1001

1002; 1003

1004; 1005

1006; 1007

An. 1000.

CONRADUS I. REVTINGA

Conradus Augustus domus A. 1008.

1009; 1010.

VOI CMATVS & HERMANVS

REVTINGA A. 1001. 1002.

Augustus Conradus sua conspectus

et super de illis vero possit

placitum coram.

MDCCLIII. habita ab oliuione vindica-
uit ESAIAS VEIDIVS; & ELIAM
EHINGERVM, de cuius vita & scri-
ptis luculentus exstat clarissimi IACO-
BI BRVCKERI commentarius, Aug.
Vind. an. M DCC XXIII. 8. impressus;
quibus nuper demum accessit ACHIL-
LES FIRMINIVS GASSARVS, ab
inlustri viro, IOANNE BVRCARDO

MENCKENIO, patrono nostro, in
praefatione primi tomi *Scriptorum*
Germanicorum, & laudato mox IA-
COBO BRVCKERO singulari com-
mentatione in X. fasciculo *amoenita-
tum litterariorum* eruditissimi SCHEL-
HORNII nostri primo loco exstante
commendatus.

II

Hanc vero urbem primus fortunarum sedem delegisse
sibi legitur ex maioribus nostri CONRADVS a PEVTINGAV,
qui, anno MCC LXXXVIII. ex *Baioaria* domicilium suum
Augustam transtulit, illius ciuitatis mox iura adeptus; quod
idem tribus post annis ipsi sanguine coniuncti VOLCMA-
RVS & HERMANNVS a PEVTINGAV fecisse perhibentur.
prisca illi atque nobili in primis prouinciae istius prosapia
oriundi, gentilitium nomen a pago *Peuttingau* ipsis proprio,
ac haud procul a *Schongauio* ad *Licum* fluuium sito, tulerunt;
quod, postquam *Augustam* concessissent, paulisper fuit im-
mutatum, atque illi *Peutingeri* vel *Peutingaueri* adpellati b)
sunt. de VOLCMARI & HERMANNI posteris quid factum
sit, haud liquet: eorumque vetustate memoria abiit. illud
saltim constanti *annalium* MStorum fide traditur, exstitisse
olim circa eadem tempora in templo D. Mariae Virgini dica-
to epitaphium, *Peutingerorum* nomine inscriptum. qui vero
CONRADO patre editi, ad CONRADVM vsque nostrum serie
non interrupta *Peutingerianam* stirpem sustinuerunt, singu-
lari heic tabula sistuntur, cuius copia nobis beneuole facta
est ab inlustribus viris, MARCO CHRISTOPHORO VELSE-
RO, Septemuiro reipubl. Aug. splendidissimo, & VOLF-
GANGO IACOBO SVLTZERO Senatore amplissimo; a viris
itidem generosis MARCO CHRISTOPHORO KOCH a GAI-
LENBACH, Senatore grauissimo, & IOANNE CHRISTO-
PHORO

PHORO LANGENMANTELIO *Dicasterii adfessore* spectatissimo; qui, uti singulorum meritis in *patriam* rem singularibus quisque fulgent, tum illam ornandi quocumque modo studio incredibili ducuntur, ita ipsorum beneficio debet vni, quisquis *rerum Augustanarum* cupidus *Peutingerianae gentis* praesenti notitia delectatur. ceterum mercaturam plurimos exercuisse, aut rei publicae admotos eo tempore, quo imperii summa penes tribunos plebis fuerat, *patriae* commodis consuluisse, itidem constat. constat vero simul, falsos esse ADAMVM c) atque FREHERVM, d) qui VLRICVM *aurifabrum*, CONRADI II. *filium*, *patrem nostri* adlegant, loco quodam CRVSII e) decepti; qui instituti ab eodem VLRICO in *Suburbio Augustano* *Iacobaeo* balnei calidi, (*das Peutinger-bad* vulgo dicti) ex *annalibus* GASSARI meminit, & ipsum *Peutingerianae familiae* inter *patricias* iam dum, quum haec scriberet CRVSIVS, cooptatae *parentem* conlaudavit; instituta etiam cum GEORGIO SIGISMUNDO SELDIO, Imperatoris CAROLI V. Cancellario, itidem GEORGIO SELDIO, *aurifice Augustano*, *patre edito*, comparatione. immo vero patet *genitore* gauisum esse nostrum CONRADO, IOANNIS filio, & BARBARA matre, GEORGII FRICKINGERI, honesti viri, & ELISABETHAE PELLICOFERIAE, filia, quae enixa illum fuerat a. d. XV. Octobr. an. MDCCCCLXV. magna suae olim virtutis *patriae* daturum exempla.

b) Exstat huius *cognominationis* memorabilis admodum ratio in *scripto* quodam adhuc *anecdoto* CLEM. FAEGERI, *Augustani* quondam *Senatus* ministri, & *patriarum rerum* intelligentissimi viri, an. MDLVIII. hoc titulo: *Eine Schutz- und Verantwortung des vralt adelichen Geschlechts der Herren Rehlinger, ietzt in Augspurg, betreffend rel. exarato,*

in quo, quam demonstrandum sibi IAEGERVUS sumisset, REHLINGEOS, *patricii ordinis viros*, licet haud amplius *de Rehlingen* nuncupentur, nihilo minus tamen vere nobili & antiqua stirpe editos fuisse, exemplo haec PEUTINGERORVM comprobaturus, addit: *Solcher gestalt wecht auch den herren Peutinger be-scheben, welches Geschlecht laut E. E. Raths*

Raths Burgerbiechlein die von Peutingaw erstlich genant gewesen, denn also wirdt in dem gemeldten biechlein beschriben funden: „A. 1288. wirt Conratt von Peutingaw Burger, und „thuet das Iurament. Volgends an. „1291. Volckmar vnd Herrmann von „Peuttingaw, „wie sy dan auch ein Grabschrifft haben, welche auf der finsternen Grett gewesen, welch die Jarzal an. 1282. mit sich bringt. Wie kennen den die guten herren, so man ietzt die Peutinger nennt, darzu, das man sy ihres alten herkommens berauben und sagen welt, das sy von anderen, und mit disen Geschlecht, so sich von PEVT-

TINGAW genant vnd geschrieben, herkommen, noch ihren anfang genommen haben; so doch nichts gewisers ist, denn das sy von disem Geschlecht herkommen und ehelich erboren sein. communicata haec nobis fuerunt beneuolentia generosi viri MARCI CHR. KOCHII a Gailenbach, quem modo itidem adpellauimus.

c) MELCHIOR ADAMI, in vitis Ictorum pag. 76.

d) PAVL. FREHERVS, in theatro eruditorum part. II. Sect. III. p. 823. f.

e) MARTIN. CRVSIVS, annalium Sueuicorum Dodecad. III. Lib. VI. p. 347.

III

Puerili aetate mature ad honestatem omnem formari illum oportet, qui, adolescentibus annis, amplissimos solertis culturae fructus edere expectatur. licet igitur nullis testibus adiuti referre possimus quid noster tunc egerit, quum pueritiae adhuc illum ratio intra parentum contubernium contineret; quippe non solent plerumque adeo adtendi, nedum posteris studiose mandari, quae pueri designamus: consentaneum tamen admodum est, si ex vitae postea actae instituto iudicium fiat, in matris sinu ipsum indulgentiaque educatum, omni honestarum artium virtutisque cultu gnauiter fuisse imbutum. hanc autem parentum curam, quum bona integraque natura, & erectum CONRADI ingenium iuuaret, vbi de eligendo vitae genere statuendum iam erat, explorata iuuenis egregia indole, deliberato consilio optimis studiis consecrandis iidem destinarunt; quae, vti extra patriae limen adolescentior factus proferret, in Italiam missus est, communem & praecipuam illa aetate studiorum, praeter alias Europae cultioris prouincias sedem atque magistram, & in quam ad capiendum ingenii liberalioris

culturam nemo non concedere solebat. floruerat enim illa tum maxime, si alias umquam, doctissimorum hominum clarissimis exemplis; iis potissimum, qui mansuetiores literas in pristinum atque simile prisca aevi decus restituere omni opera connitebantur. silent, qui de industria ante nos *Conradi vitam* commentari adgressi sunt, HENR. PANTALEON, *f*) MELCHIOR ADAMVS, PAVLLVS FREHERVS, *g*) ANTONIVS TEISSIERIVS, *h*) GEORG. SCHVBARTVS, *i*) LVDOVICVS MORERYVS, *k*) & IOANNES CHRISTOPH. VENDLERVS, *l*) quae praecipue Italicae regionis loca studiorum causa accesserit, quosue magistros sectandos sibi proposuerit? nos vero proprio, eodemque duplici, ipsius testimonio edocti compertum habemus *Patauium* *m*) atque *Romam* ante alia Gymnasia suae disciplinae alumnum PEVTINGERVM aliquot annis complexa fuisse. et illic quidem, quamuis per omnes artes, quas vsui olim atque praesidio, quin ornamento quoque, futuras sibi praeuiderat, alacrem animum circumtulisset; legali tamen maxime, ex parentum voluntate, scientiae operam dedit; heic vero, POMPONIO LAETO doctore vsus, homine *Romanae antiquitatis* ad superstitionem vsque studiosissimo, tantam ex praeceptoris caritate huius generis cognitionis amorem concepit, ut per integram post haec vitam, quidquid a publicis grauioribusque negotiis vacuum datum fuerat temporis, in illa, neque sine posteritatis aliquo fructu, excolenda contriuerit.

f) PANTALEON in *Prosopographia heroum atque virorum Germaniae inlustrium* part. III. p. 29.

g) ADAMI atque FREHERVS locis modo citatis.

h) TEISSIERIVS, *Eloges des hommes sçauants de Mr. de Thou avec des additions* tom. I. p. 14.

i) SCHVBARTVS in praefatione, editioni Ienenfi *Sermonum conuiu-*

lium PEVTINGERI, de qua *secundo capite* amplius dicetur, praemissa.

k) MORERYVS, *le grand dictionnaire historique* tom. V. p. 869. editionis postremae Parisiensis; auctores item *Lexici Germanici vniuersalis & eruditorum*.

l) VENDLERVS supra laudata *dissertatione* Cap. II. §. I. p. 45.

m) Ex-

m) Exstat inter *MSta* PEVTINGERI, de quorum fatibus vberius secundo loco narrabimus, *liber* aliquis *adnotationum*, in cuius ipse fronte notavit propria manu CONRADVS, quod *inceperit illum scribere tunc Scholasticus Iuris Patauii*, an. MCCCC-LXXXVI. ceterum meruisset adeo locum noster inter inlustres *Gymnasii Patauii ciues*, quorum *vitae* altero *historiae Gymnasii Patauii* tomo, *Venetis* M DCC XXVI. fol. eleganter descripsit V. C. NICOL. COMNENVS PAPADOPOLI, Professor Patauius primarius.

n) POMPONIVM LAETVM, qui ultra triginta annos humaniores artes *Romae* miro cum plausu docuit,

anno tandem M CCCC XCV. *vita* functus; quod erudite contra dissentientes plerosque demonstravit doctissimus DE LA MONNOYE, in *diff. de Pomponio Laeto Gallica*, Tomo secundo librorum ADRIANI BAILLET, *Iugements des Scauans* rel. in scriptorum pag. 233-243 editionis Paris. M DCC XXII. 4. vulgatae, inserta; ipse *praeceptorem suum* adpellat CONRADVS in *Sermonibus conuiualibus*; vbi simul ipsius sententiam, quasi Itali prae Germanis imprimendi artem multis ante saeculis calluissent, candide confutat. vnde constat proximis fere ante obitum POMPONII annis ipsius institutione atque amicitia nostrum gauisum esse.

IIII

Academicae autem vitae rationibus sapienter ita institutis, non more multorum, qui, aurea illius libertate in lasciuiam conuersa, segniter animum optimis studiis adplicuerunt, ac titulum & inscitiam in patriam referunt, *Augustam* rediit; sed, AGRICOLAE o) apud TACITVM exemplo, *noscere doctos, nosci doctis, discere a peritis, sequi optimos*, cynosuram sibi studiorum constituens, illud consequutus est, vt ab omnibus siue artium siue iuris doctrinae studiis abunde instructus, & *doctoris in utroque iure* nomen ac insignia publica laude adeptus, patrios lares reuiferet. *Augustae* autem dum sic commoraretur, factum est non multo post, vt occasionem forte nancisceretur *noster* speciminis *notitiae* suae *antiquariae* insignis in publicos vsus edendi. scilicet ab longo inde tempore in templo D. Vlrico sacro seruata credebantur ossa D. Xymperti, venerandi ecclesiae olim *Augustanae* antistitis, in tumba quadam saxea. huic tumbae, veluti mos erat antiquitus, inscriptae legebantur sollemnes litterae

D. M. quas, quum *Diui Monumentum* interpretari haecenus consueuissent imperiti harum rerum homines, primus errorem demonstraui PEVTINGERVS, atque docuit *Diis Manibus* legi oportere. p) qua ex re accidit, vt sublato prid. Kal. Decembr. A. MCCCC LXXXI. ex templo isto lapide, *Xymperti* posthaec cineres in aereo quodam sarcophago conderentur.

o) TACITVS in *vita Iulii Agricolae* cap. V. com. 3.

p) Referunt haec GASSARVS in *annalibus Augstburgensibus* ad hunc an-

num, inter *Scriptores Menckenianos* tom. I. p. 1703. & ex eodem CRVSIVS *annal. Sueuicor.* Dodecad. III. L. VIII. p. 495.

V

Non poterat sic latere diu nostri virtus, quin optimi cuiusuis in patria oculos atque animum in se conuerteret; splendidior mox futura, vbi aequos sui aestimatores indepta fuisset. etenim duobus fere post annis, conscripti reipublicae *Augustanae* patres, perspecto ciuis sui ingenio, agendis rebus publicisque negotiis expediundis apto, *Scribae* q) ipsi *ciuitatis* honestissimam prouinciam imposuerunt; quae non nisi impense doctis, atque eloquentiae in primis laude florentibus viris mandari consueuit. hac ille auctus atque ornatus, nullam tum de magistratu, tum uero de ciuibz bene merendi occasionem temere praetermisit. praefuit hoc ipso tempore rerum in imperio summae *diuus MAXIMILIANVS* I. princeps in tantum celebrandus, in quantum *AVGVSTI* virtutes vel mente possunt concipi. hic, quod publicae utilitatis ratio postularet, *Comitia* instituebat admodum frequentia; quorum autem nullum fere celebratum est, cui non *Senatus populiue Augustani* nomine interesse iuberetur PEVTINGERVS. diligentissimus patriae rerum scriptor GASSARVS, ad singulos *Annalium* suorum annos curate singula memoriae prodidit *comitia*, atque simul quae partes

partes ibi fuerint *nostri* indicauit. liceat inde per summa
 quasi capita eundo, quae ad huius argumenti rationes perti-
 nere videbuntur, transferre; quod partim illud institutum
 exigat, partim vero quam multiplicia & quanta, pro patriae
 commodis, negotia solus ille tunc sustinuerit, luculenter
 inde possit cognosci: qua simul occasione illa sedulo com-
 memorabuntur, vbi in priuatis etiam caussis ad variorum
 Principum aulas *Orator* missus, muneris sui partes omnino
 expleuit. scilicet A. M CCCC LXXXVI. ad *comitia Linda-*
uiae habita legatus abiit, r) vbi Heluetii ad sustinenda com-
 munia imperii, quibus se subtraxerant, onera adhortati,
 ac statuta pro confirmando Camerae imperialis tribunali no-
 uiter erecto, condita fuerunt. triennio post, Septembri
 mense, comite IOANNE LANGENMANTELIO, vrbis *Con-*
sule, *comitiis Eslingae* denuo frequentatis interfuit, in qui-
 bus, *Sueuici*, quod tum vocabant, *federis* leges de com-
 muni sociorum voluntate renouabantur. s) retulit concilii
 huius *acta* in *Commentarios* noster, *Augustae*, vbi rediisset,
 typis clam mandatos, *cuius tamen*, quod GASSARVS ad-
 dit, *libelli copia nemini, nisi summis sociorum magistratibus,*
facta fuit. ineunte fere anno MDI. cum ANTON. BACHO,
Senatore, *Heidelbergam* missus est, ad exsequias MARGA-
 RITAE principis, *Palatini Electoris coniugis*, reipublicae
 nomine concelebrandas. t) sequenti anno fere medio quum
 MAXIMILIANVS imperator in ipsa vrbe *Augusta Camerale*
iudicium institueret, noster *Fiscalis*, quem vocant, titulo
 ipsi *Caesari* adfuit, & ad Hispanorum Venetaeque reipubli-
 cae legatos verba fecit. v) sub auspiciu anni MDV. legatio-
 nis socio, GEORGIO VETTERO, *senatore*, sententiam
Caesaris, *Oeniponte* tunc commorantis, pro magistratu ro-
 gavit, de supplicio facinorosis quibusdam impuberibus in-
 ferendo, a quo municipali *Augustanarum legum* codice aetate
 minores absoluerentur. x)

senatus Augustani voluntate leges aliquae emendatae, aliae sublatae, & nouae quaedam ex praesentis status usu conditae fuissent, ad VII hae diem mensis Martii ciuibus, PEYTINGERO interprete, sollempniter publicatae fuerunt; y) ne de pluribus id genus aliis domesticis negotiis iam commemoremus. anno denique MDXVII. *Monachium* Caesarea auctoritate delegatus abiit z) ad lites, quae inter ciuitatem atque vicinos *Bauaros* super *Lici* fluuii ripis intercesserant maxime infestae, componendas.

q) Passim in *Annalibus* GASSARI vocatur *Agxvγpαμμάρης*, & p. 1795. *scriniorum magister*; ab aliis *reipublicae a secretis, a consiliis* rel.

r) GASSARVS ad h. a. p. 1721. CRVSIVS P. III. L. VIII. p. 307. CAROLVS STENGELIVS *Comment. rer. Augustanar.* part. II. cap. LXII. p. 251.

s) GASSARVS p. 1724. f. ceterum de hoc federe confer SLEIDANVM *de statu religionis* L. III. sub finem. HORTLEDERVM *vom Deutschen Krieg* L. III. Cap. III. p. 638. 10. HENR. MAIVM in notis ad orat. *de vita Ioannis Reuchlini* p. 228. denique GEORG. IACOB. MELLINVM in erudita dissertat. *de federe Sueuico, vulgo von der Gesellschaft des St. Georgen Schildes*, Ienae 1696. habita.

t) GASSARVS, pag. 1728.

v) GASSARVS, pag. 1731. CRVSIVS part. III. L. VIII. p. 250. STENGELIVS Lib. II. cap. LXII. n. VII. p. 252.

x) GASSARVS p. 1735.

y) Idem p. 1744. 1747. 1750.

z) Idem p. 1758. ceterum de industria ENGELBERTI VERLICHII a nobis omissa est mentio; cuius *Augspurgische Chronica* Francofurti MDXCV. fol. edita, quum nihil aliud sit, quam *annalium* GASSARI atque VELSERI, sed liberior, translatio; sufficere existimauimus, si lectores ad ipsos GASSARI fontes, cuius iam, postquam typis nuper primum vulgati in manus hominum exierint, facili opera adeundos, ablegaremus.

VI

Haec atque plura alia in *patriam* officia, in quibus ob- eundis integre atque strenue versatus fuit, & quae omnia enumerare nihil adtinet; quin carum ipsum senatui, ciuibus vero maxime reddiderint venerabilem, dubium plane nullum superest. maius interim, atque hoc ipso publico favore longe inlustrius, accesserat tam rarae in nostro virtutis orna-

ornamentum. scilicet quum MAXIMILIANVS AVGVSTVS subinde *Augustam*, suam urbem, illo tempore inuisset, tum loci amoenitate, tum ciuium fide impense delectatus; saepius PEVTINGERO *Imperatorem* adeundi, atque ipsum *reipublicae* salutandi nomine, locus fuit. contigit ex hac re, vt propius principi adloquio frequentiori cognitus, mox, ingenii atque doctrinae, & *antiquitatis* maxime *historiarumque studii* exquisitioris commendatione arctissimo consuetudinis nexu coniunctus fieret. qua tanti *principis* amicitia atque gratia, quae maior esse vix possit, quomodo vsus sit, quum *secundo capite* magis exposite referre constitutum habeamus; illud saltem iam heic addimus, *Caesarem* optimum, vt, quo sibi loco PEVTINGERI virtus & spectata esset rerum prudentia, publico quodam argumento demonstraret, splendido *Consiliarii* sui titulo ipsum cohonestauisse; a) *nostrum* contra AVGVSTI in se voluntatem non seruasse solum constanter, sed auxisse etiam maximo opere, tum illibata in ipsum fide, tum consulendi atque agendi dexteritate, donec illo sub anni M D XVIII. auspicia mortalium numero erepto tanti *Caesaris* amissione, iacturam faceret longe grauissimam.

a) quo praecipue anno inlustri hocce *ἀξιομαχι* auctus *nostrer* fuerit, licet monumentorum fide destitutis definiri haud possit; hoc tamen ex *diplomate* aliquo *Imperatoris* ipsis Martii Kalendis anni M D XI. *Friburgi* illi dato, & de quo infra dicendi commodior locus est, patet, hoc iam ante memoratum tempus factum fuisse. ceterum iucunde obseruare nobis licuit singularem *nostri* modestiam, qua ductus nullibi, siue in *librorum* abs se editorum *titulis*, siue in *epistolis ad amicos* exaratis hunc *Consiliarii* titulum ad pompam ipse nomini suo adscri-

pfit, quod tamen de *doctoris* in *utroque* iure insignibus ita fecit diligenter, vt numquam omiserit. iuuat vero transcribere huc locum aliquem *Chronici* cuiusdam *Augustani* adhuc *inediti*, cuius *Auctorem* *ἀντωνιον* *Senatorii* quemdam ordinis virum arbitrantur, admodum insignem, & amplissimas *nostri* laudes complexum; qui simul heic posita egregie confirmat. communicauit illum nobiscum vir reuerendus atque clarissimus, IACOBVS BRVCKERVS, oraculorum diuini apud Kaufbyrenses interpretes optime meritus, atque illius, quem

quem is possidet, Codicis tomo I. p. 242. haec quidem leguntur: Darauf der Vest und hochgelahrt D. Peutinger, beyder Rechten doctor, welcher mit sein Selbstlob und grossen Nutz gemeiner Stadt Augspurg 28. Jahr geschwornen Stadt Canzlar gewesen, ia durch seine getreue und vertraute Verdienst und Erfahrungheit dahin kommen, daß er bey seiner Zeit nicht allein von allen Churfürsten, wann die etwas besonders geheim- oder vertrautes haben handeln wollen, Ihn zu ihrem Schreiber gebraucht haben, sondern auch bey dem Hochloeblichen Kayser Maximilian hochloeblichster Gedächtnuß in solchem Ansehen gewesen, daß Sein Kais. Maj. so die hie gewesen, wenig berathschlagt, darum er nicht zuvor Wissen gehabt haett. Welches nicht allein dieser Stadt Augspurg, sondern auch andern Staenden des Reichs hoechst fürtraglich gewesen. Vnd vber diß alles ist dieser Peutinger aller Antiquiteten und historien gantz geubt und geflissen gewesen, daß menniglichen ab seiner loeblichen Erfahrungheit ein besonders Gefallen getragen, und desßhalb hoch-

berumt worden. wie dann die gantz Schaar aller neuen Scribenten noch heutiges tages von ihm zeugen. Ich hab auch mehrmalen von ihm selbst geboert, daß er Sechs Erzfürsten des Oesterreichischen Gebluts in rechter Succession, als Friderici, Maximiliani, Philippi, Caroli, Ferdinandi und nachmalen Philippi erlebt hat. und daß er auch dises Oesterreichischen Geschlechts vierer Roemischer Kayser und Koenig, als Friderici III. Max. I. Carol. V. und Ferdin. I. Rhat und Diener gewesen. Inter imperii procures ferrenissimum praecipue Saxoniae principem electorem FRIDERICVM doctrina atque consilio PEUTINGERI vsum fuisse, atque litteras saepius cum ipso commutauisse, ex nostri abunde patet epistolis ad CONR. MUCIANVM atque GEORGIVM SPALATINVM missis; insigni itidem quodam loco inlustis SECKENDORFFII in Comment. de Lutheranism, lib. I. §. XCII. p. 151. vbi tamen per errorem CONRADVS PIVS, nostri filius, adpellatus est, cui CLAVDIO PIO nomen fuit.

VII

Compensata haec interim ex parte videri poterat nostro successoris MAXIMILIANI, CAROLI quippe V Augusti beneuolentia, qui Consiliarii praelustre nomen vt retineret clementer iussit, postquam ad illum vna cum GEORGIO LANGENMANTELIO Consule, Brugae, nobilissimam Flandriae urbem, missus a. d. VII. Kal. Aug. A. M D XX. culta oratione, de qua plura dicendi locus occurret infra, tutelam imperii Germanici felicissima successione in ipsum translata debita religione gratulatus, demissum simul reipublicae obsequium illi detulisset, atque de confirmato Augusta-

gustanae vrbi capitalis iudicii priuilegio gratias perfoluisset. b) neque minori fere gratia apud CAROLVM valuisse se ostendit PEVTINGERVS, quum in Comitibus proximo abhinc anno *Vormatiae* habitis hoc ipsius maxime precibus dedisset *Caesar*, vt non tantum antiqua *Augustanis* publicae rei statuta stabiliret, sed nouas etiam, easdemque admodum praeclaras, immunitates, interque has, monetas cudendi facultatem primus Imperatorum impertiret. c) postrema denique *patriae* officia in sollemnibus istiusmodi imperii conuentibus praestitit anno MDXXX, quum decantatissima illa toto terrarum orbe *comitia Augustae* agerentur. his etenim a. d. xviii Octobris ad finem perductis, postquam, vt fit, *decretum* illud publice vulgatum fuisset, quo continebatur, in quid potissimum Imperii procures plurima suffragia contulissent, atque idem decretum seueriori aliqua clausula obsignatum nonnullis ex illorum parte videretur, qui *Protestantium* titulo insigniebantur; factum est, vt *Augustani* Senatus nomine PEVTINGERVS atque Consul HIERONYMVS IMHOF, in consilii eiusdem societatem venientibus rerum publicarum *Vlmensis*, *Frankofurtensis* atque *Sueuohallensis* nunciis, denuo ad *Caesarem* ablegarentur, dicti *epiphonematis* abolitionem impetraturi, aut saltem deliberandi spatium petitori, quod etiam concessum fuit. d) neque vero post illud tempus praeterea aliquas in simili negotio ipsius partes fuisse compertum est; quin sexagesimum tum quintum aetatis annum supergressum, honestae se *quieti* tradidisse existimamus, & quod PLINIVS ait, e) postquam *prima vitae tempora* & *media patriae* impertiisset, *extrema sibi atque tranquillo otio*, vt ipsae *leges de maiori LX. annis* monent, reddidisse.

b) GASSARVS pag. 1766. refert CONRAD I a LICHTENAV, abbat. idem CASPAR HEDIO auctor Παι- tis *Vrspergensis*, *Chronicon* fol. 349. *γαλατομενων* rerum memorabilium ad edition. *Argentinenfis* MDCVIII.

c) GASSARVS pag. 1767. CRVSIVS part. III. lib. X. p. 569. STENGELIVS lib. II. cap. LXV. p. 265. *Vormatiae* dum degeret inter illos etiam fuit PEVTINGERVVS, qui LVTHERO *παλινοδιαν* suaderent, teste eodem GASSARO, atque SECKENDORFIO comment. *de Lutheranism* lib. I. §. XXVI. p. 155.

d) GASSARVS pag. 1789.

e) PLINIVS lib. III. *epist.* XXIII.

VIII

Neque vero vel sic *patriae* suae commodis deesse coepit; senectute quippe paratis *posteris* neutiquam destituta gauisus, quibus pronum ad honores iter, & audita latius nomina, relinqueret, & qui, quod ipse *pater* illis in *patriam* pietatis atque meritorum exemplum praetulisset, & ipsi nasciturae ex se posteritati praeferrent. immo vero in hoc quoque boni ciuis officio functus est, quod foecunditate *uxoris* frui voluit. fuit illa MARGARITA VELSERIA, f) ANTONIO VELSERO, *Praefecto Memmingensi*, & CATHARINA VOEHLINIA, parentibus a. d. XVIII. Martii A. MCCCC LXXXI. edita, singularis exempli atque virtutis femina; quae, praeter ea quod praecipuam ex illustrium natalium, & auitae VELSERORVM gloriae, fortuna commendationem possedisset, virtutes etiam ex plurimis sui sexus atque aetatis sumtas conlegit atque miscuit; latinas insuper litteras eleganter docta. hanc ad XII. Kal. Decemb. anni MCCCC LXXXVIII. virginem sibi desponsatam ad VI. Kal. Ianuarii sequentis anni domum duxit; g) hac ipsa re illud consequutus, vt ex more ciuitatis in *parricios minorum gentilium* (*Mehrerc Gesellschafter*) adscisceretur. fortunatum istud ex omni parte coniugium fuisse, atque mira concordia & per mutuam caritatem vtrique cultum, tum VELSERIAE mores probatissimi, tum plura alia insigni sunt argumento; numerosa praecipue *soboles*, qua in subsidium atque solatium simul auctum legitur par istud nobilissimum. exhibemus illam praesenti *tabula secunda*, quam itidem eorundem, quos

POSTEROS EXHIBENS

Marcus; vxor Elisabetha Rehlingeria,
A. 1636.

Desiderius Ignatius, Præpositus:
Eluangelensis, ob. 1748 in
hoc stirps PEVTINGER-
RORVM defecit.

1718

Christophorus, Au-
ditor rotæ Roma-
nae.

1604.

(alii Gloreria) de Vartensee, A. 1566..

STEMMATIS PEVTINGE

1551. 2) Maria
na Reblingen
Aedilis; vxor
Caro. Reip.
hach. A. 1542
mi. Sonten de
Sabina, vxor Jo
ginger, A. 15
vxor Barbara
Joan. Caryl
Schleichert, A.
Regina, vxor A
1538.
Langingerin
vxor. Can
Aug. Dm
Christophorus
A. 1534.
Lucia Langin
Clausen Pm
morton.
Felicis
A. 1527
vorum 1525
Calpurnia; vx
& edictis A
de Vindach,
Mellchior
Constantia
funcha.
Poliana, ins

1498.
GARITA VELLERIA, Ad
Archigrammatorum; vxor. MAR.
I. V. D. C. G. C. & Reip. pl. Aug.
CONRADVS PEVTINGER

quos supra adpellauimus, *patronorum* beneficio debemus; hic ea iam saltem ad *singulorum* lectissimae illius prolis nomina addituri, quae litteris de illis prodita inuenire potuimus; atque digna adeo reputamus, quorum ad posteros memoria iucunde perferatur.

I. IULIANA, primigenia CONRADI filia, ipsa matre teste, in *epistola latina MSta*, de qua infra, ubi *Coniugis Scriptorum indicem* daturi sumus, magis exposite dicemus. iucundum est quod de hac puella *annales* referunt.^{b)} Scilicet a teneris illam *unguiculis latinis litteris* a parentibus probe institutam ita fuisse, ut quarto aetatulae anno nondum expleto, quum A.MDIII MAXIMILIANVS AVGVSTVS Augustam februario mense venisset, sequenti illum *latina adclamatione* excipere potuerit:

Vrbs Augusta Vindelicorum. Sacratissime Caesar. unde michi origo est. Diuo Augusto olim dedicata. atque ab eius priuigno Decimo Druso Tib. Neronis & Liuiae Drusillae Fil. restituta. at te nunc Optimo Sacri Ro. Imperii Moderatore mirum in modum aucta atque amplificata est. Bonum Faustum que Maiestati Domui que Tuae. Sic enim nos perpetuam felicitatem & loeta huic rei publicae praecari aestimamus. Senatus ergo Maiestatem tuam. consensuens cum Populo Augustensi consalutat Patrem Patriae.

M. T. *Observandissima Iuliana Dixi. clementissime ab Imperatore exceptam fuisse compertum habemus, simulque haud leue indicium inde capimus animi ipsius in puellae parentem indulgentissimi; qui, quum sequenti mox anno Romanae Vetustatis fragmenta in Augusta Vindelicorum reperta vulgaret, ad illorum calcem oratiunculam istam hoc titulo: Acclamatio publica ad Inuictum Caes. Maximilianum P. F. Augustum Iulianae Peutingerin Puellae Augustensis naetae tunc Annos. III. M. X. Dies XXIII. sub-*

iunxit. memorat alicubi i) cel. vir IACOBVS BURCARDVS, vidisse se aliquando Norimbergae *fragmentorum*, quae diximus, exemplar, in bibliotheca excellentissimi viri GODOFREDI THOMASII seruatum, cui sequentia ignota manus adpinxisset: *quum haec orasset puella, & Imperator, quodnam munus peteret, interrogaret, respondit: Schencke mir eine hübsche Tocken. Innocens & puerilis responsio.* ceterum IULIANAM, morte immatura conreptam infantem obiisse, itidem MARGARITAE matris epistola, commonstrat.

II CONSTANTIAE nomen secundae fuit nostri filiae, diserto VLRICI HVTTENI calamo omnium, quae Augustae tunc fuerunt, puellarum & forma & moribus praestantissimae e-logio condecoratae, quod lauream illam coronam, qua ipsum Caesar vna cum Poetae titulo cohonestauisset, adornauerit tam adcurate contexueritque. rei huius historia amplior secundo commentationis capite describetur. hoc interim tantum addimus, quamuis existimarit PETR. BAELIVS, l) HVTTENVM, qui nec auersatus fuisset molliorem sexum, & singulari simul Poeticae artis facultate florisset, CONSTANTIAM non facile adeo plane indictam Musis suis abire passurum fuisse, quin plurima in ipsius laudem epigrammata conderet: nihil tamen istius generis haecenus a nobis deprehensum fuisse. ceterum illa non ita multo post, anno quippe MDXXV. MELCHIORI SOITERO de Vindach, (mit dem Pfeil cognominato) I. V. D. & equiti nupsisse legitur.

III de CATHARINA nihil compertum plane est, praeterquam an. MDXXVII. matrimonii legibus iunctam fuisse HIERONYMO SCHLEICHERO.

III FELICITATIS in *tabularum genitalium* exemplis, quae quidem nobiscum fuerunt communicata, nulla omnino facta est mentio. interim reperimus illam quarto loco a matre in epistola adlegata conlocari; vnde coniecturam facimus,

eimus, infantem adhuc obiisse, atque ob hanc rem omissam.
 V CLAVDIVS PIVS, inter masculos primus, patriae-
 que virtutis ac doctrinae ex asse heres, maiori cum cura no-
 bis dicendus est. hic, I. V. *Doctoris* insignibus, & *Syndici*
 apud *Augustanos* provincia iam decoratus, & uxore, LVCIA
 LAVGINGERIA, a. d. VIII. Aprilis an. MDXXXIII. au-
 ctus, m) biennio elapso cum IOACHIMO PAPPENHEMIO,
 LVDOVICO BAVMBACHIO atque aliis, sicuti in *conuentu*
Frankfordiensi, priori anno habito, decretum fuerat, ad
 CAROLVM V *Caesarem* in Italiam, tranquillitatem *Prote-*
stantibus publicam deprecandi causa missus, re optime gesta
 in patriam reuertit, n) mox insequenti anno nouiter instituti
iudicii matrimonialis Adfessor eligendus. o) anno posthaec
 MDXXXIII. *Norimbergensibus*, & an. MDXXXV. *Vor-*
matiensibus comitiis reipublicae causa interfuit; quemad-
 modum etiam an. MDXXXVII. *Vlmae* apud *Caesarem* com-
 munitatis *Augustanae* partes orator egit, veniam propter
Smalcaldici federis societatem, cuius *complices* per aliquod
 tempus fuerant *Augustani*, impetraturus; p) anno vero
 MDLV. *Romam* ad OTTONEM de VALDPVRG *Cardinalem*
 atque *Episcopum Augustanum* legatus abiit. sicuti autem his
 in negotiis simillimus patri exstitit, ac sua patriae officia
 probauit, ita etiam ipsius exemplum in colendis optimis
 studiis omnino expressit. praeter enim quod plurimis suae
 aetatis eruditis, atque inter hos ERASMO maxime, atque
 BEATO RHENANO familiaris fuerit; vel haec duo argu-
 mento esse possunt non inficiando quantum rei causa littera-
 riae cupiuerit, dum IOANNEM CORNARIUM, *Medicum*
Zuiccauiensem, ita commendaret *Augustano* Senatui, vt hic
 dedicationem *Operum Hippocratis* latine a CORNARIO con-
 uersorum anni MDXXXVI mense Martio centum corona-
 torum solarium munere amplissimo compensaret; GASSA-
 RVM vero, sub idem fere tempus *Annalium Augustensium*
 prae-

praeclarum opus molientem, quocumque poterat modo, adiuuaret *r*). anno tandem MDLI vna cum coniuge mortalitatem expleuit, teste *Epitaphio in templo d. Vlrico* dedicato hodiernum superstite, *s*) quod hoc est:

CLAVDIVS. PIVS. PEVTINGER

PAT. AVG. CONRADI. F

ET

LV CIA. LAVGINGERIN

CONIVGES

MDLI

SVB. HOC. TVMVLO. HVMATI

QUIESCUNT

VI CHRISTOPHORVS, natus an. MDXI. eo tempore, quo imperii summa inter *patricios* atque *plebis tribunos* distributa obtinuerat, *Dicasterii publici adfessor*, hac autem reipublicae forma a CAROLO V anno MDXXXVIII. immutata, *Senator*, mox biennio post FERDINANDI *Caesaris* auctoritate *Consul*, *t*) atque *aedilis*, anno tandem MDLIII. a. d. III. Augusti *Senatus princeps*, (*Duumvirum* vocant,) HENRICO REHLINGERO collega datus, a. d. XI. Aprilis MDLXXVI. ἀποπληξία decessit. uxorem duxit CATHAR. LAVGINGERIAM, an. MDXXXVIII a. d. XXVII. Nouembris, quam MDXLVII. morte amisit. vir multarum rerum peritus atque sollicitus GASSARO, *v*) & de patria in periculoso statu bene meritus, CRVSIO *x*) laudatus.

VII REGINAM an. MDXXXIII. coniugem ANTONII SCHLEICHERI factam nouimus.

VIII IO. CHRYSOSTOMVS, itidem *Senatoria* dignitate conspicuus, antequam dictae modo *Carolinae* leges conditae fuissent, eandem etiam post haec retinuit, auctus simul *praefecti vectigalibus*, quae ex liquidis pendi solent, provincia. uxorem duxisse constat an. MDXXXVII. BARBARAM

LAV-

LAVGINGERIAM, atque *Augustanam Confessionem* fuisse amplexum. y)

VIII SABINA nupsit anno MDXXXII IOACH. SOI-TERO de VINDACH.

X Postremus CAROLVS anno MDLIII. inter *patriae* proceres cooptatus *aedilitiam* post haec dignitatem consequutus est. huius atque conlegarum, MATTH. VELSERI & IOACH. IENISCHII, auspiciis fundamenta *bibliothecae publicae Annaeanae* an. MDLXII. ad d. XVI. Martii iacta sunt; integrum vero aedificium decembri mense posterioris anni perfectum. *uxores duas* habuit; ANNAM REHLINGERIAM atque MARIAM RAVHENBERGERIAM, quarum illa anno MDLI. haec decennio post morte defuncta z) est. ipse autem CAROLVS an. MDLXIII. decessit, hoc *monimento a fratre* CHRISTOPHORO ornatus: a)

CAROLO. PEVTINGERO
PATRICIO. ET. AEDILI. AVGVSTANO
VIRO. VIRTUTE. PRAESTANTI
CHRISTOPHORVS

PATRIC. ET. II. VIR. AVGVSTANVS
MOERENS

FRATRI. CHARISSIMO
IMMATVRA. MORTE. EREPTO

PIETATIS. ERGO. M. H. F. C
MORITVR. AN. SAL. MDLXIII

M. FEBR. D. X. H. X. A. M.

Adparet hinc, quanto in honore tunc habitum sit *Augustae* PEVTINGERORVM nomen; *filiabus* nobilissimis hominibus in matrimonium datis, *filiis* vero ad summa reipublicae munera admotis. praeter vero *patrii* nominis atque meritorum existimationem, & propriae virtutis decus, quae planam ad honores quoscumque capeffendos viam redderent, vt ex more atque instituto ciuitatis aditus ad illos expeditior

ditior pateret, CAROLI Imperatoris factum est clementia. hic enim, quum an. MDXXXVIII. a. d. XVIII. Decembris diminutum *Patriciorum Augustanorum* numerum lectis ex primoribus ciuitatis familiis explere instituisset, inter *triginta nouem gentes*, in quas *Patricii* insigne nomen tunc *Caesar* contulit, PEVTINGERI etiam non postremum locum b) obtinuerunt.

f) En heic MARGARITAE *anos* atque generosus KOCHIVS, vterque ex vtroque latere, quorum nomina nobis saepius iam laudatus: indicauerunt inlustris VELSERVS

MARGARITA VELSERIA
PEVTINGERI coniunx.

Antonius Velserus,
natus 1451. post
praefectus Mem-
mingensis obiit II.
Mart. 1581. Augu-
stae. aet. 76.

Lucas Velserus,
aedilis Augustanus.
Vrsula Laugingeria
c. 1449.

Catharina Voehli-
nia, nata 1460. de-
functa 1514. aet. 54
vndecim libero-
rum mater.

Ioannes Voehlin de
Hungershausen.
Elisabetha Schadia
de Mittelbibrach.

g) CRVSIVS *Annal.* Part. III. lib. VIII. p. 510. ipse hac de re magis exposita PEVTINGERVS in epistola ad IO. REUCHLINVM, quam Neoyamos secunda post nuptias celebratas die, nempe III. Kalend. Februar. MD (non MDI vt per errorem posuit ty-pothesa in epistolarum Reuchliniana-rum Sylloge apud Thom. Anselmi Ha-genae 4. edita) scripsit; vbi ita: quod coniugio nostro foelicitatem optas, ex solita humanitatis tuae beneuolentia facis; quare tibi plurimum, & quas possum, gratias ago. et quo magis la-sciuendi libertate laxarer, institutioni diuinae parerem, alas pressius agerem, amore vero, non fucatis susurris & blanditiis viuerem, uxorem duxi vir-ginem, paullo breuiorem me, non dum

annos XVIII. natam, pudicam, tem-peratam, pulcram, honestam, & la-tinis litteris aliquantum imbutam; quae & nunquam a domesticis rixosa nec contumeliosa visa est; ex bonis pa-rentibus urbis nostrae orta. dotem dedis-duum millium florenorum; nihilomi-nas heres futura, si vixerit superstes. Deo itaque opt. max. gratias habeo & habebo, qui studio nostro sociam & assecclam familiarissime nobis collocauit. ad XII. Kal. Decembris nuptiae habitae sunt; domumque ad VI. Kal. Februa-rias traducta est. Socer meus, AN-TONIVS VELSER modo rerum dome-sticarum curatorem me constituit. quod si de rebus nostris ad te prolixius & ia-tantius scripserim, ignoscas; ad ami-cum enim verum & communem loquor.

b) GAA.

b) GASSARI nempe ad h.a. p. 1794. CRVSII part. III. l. VIII. p. 526. & ex iisdem STENGELIVS rer. August. L. II. cap. LXII. §. 16. p. 254. & VENDERVS diff. saepius citata, qui tamen falso annum MDVIII. adlegat. de IVLIANAE profectibus, quos in linguae latinae studio vel trimula iam fecerat, ita pater in epistola ad REVCHLINVM ad X. Kal. Maias an. MDIII. data: agimus tibi ego, vxor, & filiae gratias. vehementius etiam ageremus, si filiae agere liberius possent. sed omnia in IVLIANAM filiam confereamus, quae & litteras modo latinas legere didicit, & memoriter absque scripto repetit, & syllabas etiam, dum ei munus aliquod, licet exiguum, dono discit. - - vale, & me ama, vt soles; vxor & Iuliana suo & Constantiae nomine te saluum optant.

i) in elegantissimis nempe de linguae latinae in Germania fatis, Commentariis, tomo II. cap. V. p. 490. interim eundem clarissimum virum, vbi in commentario de vita Hutteni part. I. p. 113. maiorem natu Iuliana fuisse sororem Constantiam existimauit, minus recte coniecisse ex dictis patet.

k) fecit illud VLRICVS HVTTE- NVS in epistola ad PEVTINGERV, Exhortatoriae ipsius ad Principes Germaniae, vt bellum Turcis inuebant, Augustae Vind. MDXVIII. 4. V. plagulis editae & Peutingeri nomini inscriptae, praemissa; quam repetiit BVRCARDVS in vita Hutteni part. III. p. 84 conlat. part. I. pag. III. & analect. ad tom. II. plag. Z. 4.

l) BAELIVS, in indice historico critico nomine HVTTEN, pag. 1622. (D) vbi postquam eadem fere de corona ipsius poetica Constantiae manibus confecta recensuisset; addit: pour un poëte qui aimoit le sexe, comme faisoit

Hutten, il y auoit la de quoi debiter de mots nouveaux & bien des pensées; & ce seroit vn grand hazard, si la belle Constance Peutinger n'auoit pas été regalée des plusieurs epigrammes.

m) CRVSIO teste part. III. L. XI. p. 627.

n) GASSARVS l. c. p. 1802. HENRICVS PANTALEON Prosopogr. part. III. p. 203. & VITVS LVDOVICVS a SECKENDORF Comment. de Lutheranism lib. III. §. XLV. p. 125.

o) CRVSIVS l. c. p. 633. STENGELIVS L. II. cap. LXV. p. 280.

p) GASSARVS p. 1822. 1835. 1844.

q) GASSARVS p. 1838. CRVSIVS p. 656.

r) testatur haec ipse GASSARVS, in dedicatione annalium ad Senatum Augustanum, ab inlustri MENKENIO ad calcem eorundem p. 1952. f. primum ex MSto vulgata, verbis: & quia cl. Iureconsultus, vetus meus commilito atque amicus, doctor Cl. Pius Peutinger annotatiunculas nonnullas ad propositum meum seruientes communicando, stimulum etiam currenti adderet, rel.

s) apud DANIELEM PRASCHIVM in Epitaphiis Augustanis Augustae an. MDCXXIII. 4. editis pag. 57.

t) confer DAVIDIS LANGENMANTELII, Patricii Augustani, Historie des Regiments zu Augspurg p. 85. 89. 91. 152. 162. CHRIST. STRIDTBECKII Progonologische Tabellen aller Augspurgischen Herren Stadtpfleger in 4. tab. III. & reuerendissimi atque maxime generosi viri HIERONYMI AMBROSII LANGENMANTELII, canonici & senioris ad D. Mauritii Augustae, Pinacothecam χρονολογικη, siue imagines amplissimorum daumuiorum ciuitatis Augustanae, Aug. Vind. MDCCXVII. fol. adde Catalogum

bibliothecae Augustanae studio ELIAE PEVTINGERI adornatum, fol. 235.

v) GASSARVS pag. 1876. & 1952.

x) CRVSIVS part. III. lib. XI. p. 631.

y) LANGENMANTELII *Augsburgische Regimentshistorie* p. 89. 91. 152.

z) *Regimentshistor.* p. 162.

a) PRASCHIVS *Epitaph. Aug.* p. 20.

b) vide GASSARI *annales* p. 1812. CRVSIVM part. III. L. XI p. 668. PANTALEONEM *Prosopogr.* part. III. p. 203. *Augsburgische Regimentshistorie* pag. 75. ceterum minus recte existimasse, qui CONRADVM nostrum *patriciae Augustanae stirpis origine conspicuum* edixerunt, abunde hinc patet.

VIIII

Pauca etiam de *nepotibus* CONRADI nostri, & qui ex illis geniti PEVTINGERORVM nomen per modicum adhuc tempus sustinuerunt, dicenda restant; ad illum vsque, in quo *domus vniuersa* mirabili fortunae commutatione iterum fuit extincta. plurimi horum aut nullos ex se procrearunt liberos, aut nihil saltem de iis compertum est; CLAVDIVS autem PIVS *paternae* etiam fecunditatis heres copiosam maxime prae reliquis sobolem reliquit, per summa iam nobis capita itidem ex parte recensendam.

I MARGARITA, *Beguinarum* religionem sequuta comes interfuisse legitur apud GASSARVM c) peregrinationi sacrae ab VRSVLA LICHTENSTEINENSI, GEORGII FVGGERI vidua, an. MDLXVIII. *Romam* atque *Lauretum* institutae.

II CLAVDIVS CONRADVS PIVS, I. V. D. & rei publicae *Augustanae Syndicus* anno MDLXVIII. Decembri mense, HIERONYMO IMHOF, *Septemuiro*, ADAMO RHEM, *Senatori* & SEBAST. CHRIST. REHLINGERO itidem *Syndico* conlega datus, *Monachium* abiit, federis inter quosdam imperii proceres aduersus Gallos feriundi causa. idem sequenti anno comitiis *Spirae* ab Imperatore MAXIMILIANO II. coactis cum IO. MATTH. STAMLERO, *Senatore*, interfuit; & biennio elapso *Monachium* denuo concessit cum HIERON. IMHOF, federis *Landsbergensis* religio-

religionem instauraturus. d) *uxorem* ab anno inde MD. LXII. habuit ELISAB. REHLINGERIAM.

III CLAVDIVS NARCISSVS, eodem, quo frater, anno MAGD. REHLINGERIAE an. MDCX. mortuae, *coniunx factus*, & filio CONRADO auctus stirpem protulit.

III Secus CLAVD. EVSEBIVS, qui *prolem* vnicam ex HELENA MEVTTINGIA susceptam iterum amisit, teste *epitaphio* apud PRASCHIVM: e)

D. O. M

CLAVDIVS. EVSEBIVS. PEVTINGERVS

PAT. AVGVST

CL. PII. F. CONRADI. N

QVEM

F. VNICVS. IOAN. IACOBVS

TVRBATO. ORDINE. MORTALITATIS

ANTEVERTIT

CVM. EODEM. SVB. HOC. SAXO

TVMVLATVS. QUIESCIT

OBIIT. F

PRIDIE. NON. NOVEMB. A. MDCIV

PAT. VERO

MISERERE. NOSTRI. DEVS

CL. EV. P. V. F. C. A. MDCX

De reliquis, uti & de IO. CHRYSOSTOMI *liberis*, IO. CHRYSOST. atque IVLIANA parum constat; hoc saltem notamus, IVLIANAM hanc, cum CONRADI filia, de qua supra dictum est, & quæ infans obiit, saepius a Scriptoribus perperam pro eadem habitam fuisse. ceterum illa an. MD. LXXII. Iunio mense RAYMVNDI IMHOF matrimonio iuncta, secundo post anno improlis decessit, atque ipsi a coniuge hoc *epitaphium* positum est:

REMVNDVS. IM. HOF

CONIVGI. SVAE. CHARISSIMAE

IVLIANAE. PEVTINGERIN

OBIIT X. P. CALEND. NOVEMB.

ANNO. DOMINI. MDLXXIII

AETATIS. SVAE. ANNO. XIX

CONRADVS, CLAVDII NARCISSI *filius*, natus an. MDLXXII. anno MDCI *Senatoria* dignitate, & post biennium *Praetura* ornatus, anno MDCX. *Septemviro*rum illustri collegio *g)* adscriptus fuit; tandem, a. d. XX. Augusti an. MDCXXXV *duumvir* electus, quarto post die vitam cum morte commutavit. ex priori *coniuge* MARIA REHMBOLDIA pater factus MARCI atque CHRISTOPHORI, alteram viduam duxit MAR. MAGD. REHLINGERIAM. CHRISTOPHORVS, *auditoris rotae Romanae*, quem vocant, honorificam prouinciam adeptus est; MARCVS autem *Dicasterii* in patria *adfessor* *h)* cum ELISAB. REHLINGERIA an. MDCXXXVI. in tori societatem accepta, DESIDER. IGNATIVM genuit. hic an. MDCXXXI. a. d. XIII. Martii *Augustae* natus, adolescentiam Romae in contubernio patris CHRISTOPHORI in colendis optimis studiis cum laude transegit, atque *doctoris* in utroque iure lauream consequutus est. mox ab ALEXANDRO VII. *Pontifice maximo*, cui theses ex Iurisprudencia defensas dedicarat, *canonicatu* ecclesiae Cathedralis *Constantiensis* donatus, hunc cum alio lautiori ecclesiae principalis *Eluacensis* an. MDCLXVI. commutavit; in qua an. MDCLXXVII. ad *Scholastici*, quem adpellant, dignitatem euectus, tandem an. MDCXCVII. supremum *Decani* munus, meritorum praemium, obtinuit. *i)* denique circa annum MDCCXV. vita functus, huius gentis *postremus*, PEVTINGERORVM quidem *nomen* ex terris secum abstulit, memoriam tamen posteris, *Augustanis* praecipue, desiderabilem semper futuram auferre non potuit. enimvero, quum illorum plurimi, quod ex haecenus expositis patet, futilis & caducae vitae terminos tam *meritis* in *patriam*, quam studiis & virtute proferre strenue

nue adlaborassent, abunde reliquerunt quo se olim vixisse
serissimae etiam posteritati testarentur.

c) GASSARVS p. 1926.

d) LANGENMANTELII *Regimentshistorie* pag. 179. GASSARVS p. 1926. 1930. 1937.

e) PRASCHIVS inter Epitaph. Aug. p. 32.

f) exstat apud eundem p. 24.

g) *Regimentshistorie* p. 203. seq.

h) ibidem p. 204. & 223.

i) debemus huius insignis viri notitiam R. P. KORBINIANO KHAMM, *Ordinis S. Benedicti in libero atque imperiali monasterio ad SS. Vltricum & Afram August. Vindelicor. professi & theologi*, qui in *Hierarchia Augustana*, Augustae MDCCVIII. quarti ordinis forma edita, parte II. cap. X. ad an. MDCXCVII. num. 494. p. 384. potiora ista vitae Peutingeriae capita descripsit. addidit is etiam *elogium* viri, quod, quum in paucorum liber iste manibus versetur, huc transcribere haud pigramur. ita vero ille: *vir erga aduenas hospitalis, ipsemet in victu, cultu & vultu tenuis, glaciale hiemem, torridam aestatem, aspera & plana iuxta habens. effusa, attamen tacita, liberalitate in pauperes insignis, viris summis ac imis probatissimus. praecipue Alexandro VIII. summo Pontifici olim charissimus. in consuetudinibus Romanae curiae & usu*

tractandarum rerum in Italia experientia singulari praeditus. arduis pro Eluacensi ecclesia, ac vniuersae re publica Christiana tuenda & propaganda negotiis iugiter intentus. grassantibus paucis abhinc annis ad Danubium hostibus, & ad multorum millium florenorum Eluaco actiones vi extorquendas imponentibus, nec non bina vice in ipsam ferme urbem irrumpentibus reuerendissimus ac gratosus D. D. Locumtenens nec pedem Eluaco extulit, stetit ceu murus aeneus, omnis terroris expers, inter oues pastor fidissimus. inter alias quoque funesti martis calamitates Locumtenens constantissimus pro conseruatis subditis coronam civicam promeritus. labente adhuc senili aetate non minus a totius litteraturae cumulo & ab imitabili status clericalis exemplo, quam assiduis actuosae vitae laboribus, & a prudentiae quasi implantatae gloria percelebris, honorificentissimum sui Decanatus & Locumtenentis munus magno etiamnum implet nomine, maiori virtute, maxima famae celebritate; urbis Augustanae, in qua natus, honor, urbis Romanae in qua educatus, decor; patriciae Augustanae gentis, splendor, vniuersorum Suenorum ornamentum; perennet. Haec ille.

X

Expositis ita cum cura quae ad PEVTINGERORVM *historiam* vniuersim conlustrandam pertinere visa sunt, ad CONRADVM nostrum reuertimur, de *vita*, quem is habuit *exitu* quod adhuc superest, narraturi. beatissimus hic autem

illi multiplici nomine accidit. neque enim, quod praematurus nimis esset, suis luctuosus fuit; quum aetate ultra communem mortalium sortem prouecta ex naturae magis necessitate quam alia quacumque causa, plenus annis, plenus honoribus in altissima tranquillitate pari omnium veneratione decederet; relicta vxore, quam grandi cum suo solatio, tam amatum sibi bonum, tamdiu tenuit, ut aliquot demum post maritum annis, scilicet MDLII. a. d. VII. Septembris ad plures abiret; relictis filiis virtute, fama, doctrina & summa apud ciues caritate longe florentissimis; relictis denique amicis plurimis, qui tamquam prisci aeui emendatissimum exemplar iugi illum recordatione colerent, eiusdemque memoriam certatim ad posteros celebrarent. finiit itaque PEVTINGERVS vitam, aut mortalitatem potius, V. Kal. Decembris an. MDXLVII, annis LXXXII. mensibus II. diebus XII. expletis, k) atque familiari sepulcro, quod in templo summo parochiali (in der Dom-Kirche) eiusdemque Coemeterio tecto, (die finstere Graebt vocant) erat, coniugis filiorumque pietate conditus fuit, hoc insigni laudis monumento marmoreae tabulae l) inscripto:

D. O. M. TR. V. SALVATORI
 ET
 CHVONRADO. PEVTINGERO. I. C. PATRIC. AVG
 CONSIL. AVGG
 ERVDITIONE. VIRTUTE
 REBVSQVE. AMIC. BON. SENECTA. FELICI
 ET. IPSA. MORTE. CL. V
 QVI. VIX. AN. LXXXII. M. II. D. XII
 HOC. IN. SEPVLCHRO. MAIOR. CONDITVR
 MARGARITA. VELSERIA. CONIVNX
 ET
 CL. PIVS. I. C. CHRISTOPHORVS
 IO. CHRYSOSTOMVS. CAROLVSQ
 FRATRES. GERMANI
 FILII

FILII. HAERE. Q. PEVTINGERI. IVN
EX. MERITO. AMORIS

OBSERVANT. ET. OBSEQVIL. PII. ERGO

M. POSVERVNT

OBIIT. V. KL. IAN. AN. M D XLVII

Superant autem etiam adhuc praestantiora atque perenniora marmore *ingenii* atque *eruditam in ciuitatem summorum meritorum monimenta* CONRADI *nostri*, ad quae diligenter non minus *sequenti proxime capite* percensenda iam accedimus.

k) IACOBVS AVGVSTVS THVANVS, grauiſſimus iuxta atque facundiffimus rerum illis atque poſt haec temporibus geſtarum ſcriptor, *hſtoriarum* libro III. circa finem, p. 99. edit. Aurelianenſ. MDCXX fol. *ex-eunte anno* (ſcilicet M D XXXXVII.) *in viuis eſſe deſiit Auguſtae Vindelico-rum Conradus Peutingerus, qui pridem viuere deſierat annis adtritſus, quippe completo LXXXII. aetatis anno; vir*

ut natalibus, ſic dignitate clarus, & cuius memoriam tabula Peutingeriana poſtea a M. Velfero edita apud doctos renouauit.

l) ſeruauit etiam NATHAN CHYTRAEVVS in *Deliciis itinerum*, p. 298. & PRASCHIVS inter *Epitaphia Auguſtana* p. 17. atque ex hoc FREHERVS, qui tamen pro more ſatis negligenter deſcriptum exhibet.

HISTORIA SECUNDI CAPITIS

QVO

MERITA IN REM LITTERARIAM CONRADI PEUTINGERI EDISSERVN TVR AMBITVS

- I* *Brenis eorum, quae hoc quidem tra-
ctatu percensebuntur, conspectus.*
- II* *Quae praeter iuris vniuersi scienti-
am in nostro fuit Romanae vetusta-
tis penitior cognitio; epigramma-
tum Latinorum Augustae supersti-
tium fellicita conquisitio & conser-
uatio in aedibus propriis.*
- III* *Monumenta Germanicae historiae
ac antiquitatis non minori studio
conlecta. nonnulla de bibliothecae
Peutingerianae fatis in transitu.
Studii numismatum antiquorum per
ipsum inter Germanos facta instau-
ratio.*
- IIII* *Humanitatis disciplina non se-
quiori industria culta atque adama-
ta. Latinae ac graecae linguae in-
telligentia. Eloquentiae facultas.
Poetices amor.*
- V* *Scriptorum elenchus, quae vel ipse
auctor condidit, vel, ab aliis litteris
consignata, bono publico vulgauit.
Inter illa: Romanae vetustatis
fragmenta Augustae reperta, Marci
post haec Velseri Commentariis ex-
posita.*
- VI* *Excipiunt haec Sermones Conui-
uales de mirandis Germaniae anti-
quitatibus.*
- VII* *Et reliqua tandem minutioris mo-
lis opuscula.*
- VIII* *Scripta aliorum, quorum eden-
dorum curam ipse suscepit.*
- VIII* *Anecdotorum Syllabus. uxoris
Epistola MSta.*
- X* *Tabulae Peutingerianae historia.*
- XI* *Amici quos coluit familiariter,
interque hos facile principes Ioannes
Trittbemius, Ioannes Reuchlinus
& Vlricus Huttenus.*
- XII* *Epistolarum, quas cum ipsis com-
mutauit, index. corporis atque
animi typus. conclusio.*

I

SI PLINII Iunioris sententiae sua constat veritas, qua
beatos edixit a) quibus datum sit aut facere scribenda aut
legenda scribere; beatissimos vero quibus utrumque:
CONRADO certe nostro, multiplici nomine, quod priorē
tractationis parte adparuit, felici, neque ex hac etiam parte
felicitatis defuit quidquam. praeter haec enim quod vita
& praeclare factis plurimis meruerit, vt memoria ipsius
duret

durēt apud posteros; mansuris etiam *operibus*, quae condidit partim ipse, partim ab aliis elaborata ex tenebris atque silentio protulit, famae sibi perpetuitatem conciliauit; non tam latae magis, quae mediocribus etiam contigit quandoque ingeniis, quam re vera magnae. enim vero, quum insuper non ipse solum singulari floruerit doctrinae praestantioris copia, sed alios etiam quoscumque, quos in studiis aliquid suo tempore facere cognouisset, amauerit atque ornauerit omni opere; non studiorum tantum, sed & studiosorum fuerit amantissimus; facile existimari potest, quam multis illum abundasse oporteat virtutibus, qui alienas tam coluerit impense. vtriusque rei amplissima argumenta nobis praesto sunt, vbi *altero iam commentationis nostrae capite de meritis PEVTINGERI in rem litterariam exponere instituimus*; in quo, delineato prius cum cura doctrinae, quae in ipso fuit singularis, ambitu, tum, indicis quasi partibus functi, *scripta nostri* referemus diligenter, tum vero quid praeter haec in commune doctorum bonum atque incrementum laudatissimo studio effecerit, & quanto hinc apud suae tempestatis eruditos in precio fuerit atque honore habitus, quam fieri poterit, plene atque luculenter trademus.

● PLINIVS lib. VI. epist. XVI.

II

Incidit *nostri* aetas in auspicatissima illa tempora, quibus litteris, diuturna admodum, medio aevo, nocte conspectis, honor suus restitui atque proferri in lucem denuo occœpit; exemplum praecedentibus maxime praestantissimis *Italorum* ingeniis. horum disciplina ille iuuenilibus annis formatus non amorem tantum litterarum, sed omnis fere generis doctrinae adparatum in *Germaniam* secum, sicuti alii nostratium haud pauci tum fecerant, retulit. equidem

legitima scientia tunc nondum adeo exculta fuerat atque per-
 polita, qualem non multo post ZASIORVM, ALCIATO-
 RVM, BVDAEORVM, CUIACIORVM, BRISSONIORVM
 aliorumque elegantissima reddiderunt ingenia; vt experre-
 ctæ atque liberalioris indolis hominibus admodum placere
 illa potuisset; vnde magis CONRADI animus in *humaniores*
litteras, & petitam ex vltima *antiquitate* eruditionem, pro-
 pendit b). in hac autem comparanda, quod supra dictum
 est, POMPONIVM LAETVM in primis magistrum sequu-
 tus, postquam in *patriam* rediisset, non ita doctoris mores
 caeco quodam impetu amplexus atque imitatus est, vt prae
Romanae vetustatis inquisitione forderent ipsi quarumvis
 aliarum rerum studia, praesertim *patriae Germanicae* gentis
antiquitates; quin potius illas ita excolendas prudenti con-
 silio instituit, vt has non inconsulto praetermitteret, & *ex-*
terarum rerum peritus, in *domesticis* quoque non ignarum
 animum circumferret. qua quidem re hoc consequutus
 est, vt non tantum inter *instauratores litterarum* elegantio-
 rum atque *antiquariae cognitionis* in *Germania* non postre-
 mus communi popularium ore celebraretur, sed etiam MA-
 XIMILIANI praecipue Imperatoris singularem gratiam sibi
 conciliaret. hic etenim *Augustissimus princeps*, veluti hanc
 immortalibus gestis gloriam addidit, quod, ipse doctissimus,
 doctos diligeret atque in pretio haberet maximo; c) ita
 PEVTINGERVm praemultis aliis ex elegantiori illo studio
 tanta benevolentia est complexus, vt *amicum* sibi atque *con-*
siliorum participem esse iuberet, eiusdemque litterarios co-
 natus autoritate Caesarea tueretur. pertinet autem illud non
 ad postremas *nostri* laudes singulare studium, quo in conqui-
 rendis vndique *Romanae vetustatis fragmentis*, probante
Caesare, versatus fuit. ita enim *priscarum inscriptionum* erat
 cupidus, vt, sicubi vel *Augustae*, vel in agro *Augustano*, ex
 veterum aedium ruinis *saxa, lapides & tabulas marmoreas,*
 lati-

latinis notis inscriptas, effossas fuisse inaudiuisset, precio illas omnes, nulla sumtuum ratione habita, auferret. has, uti ab interitu eo certius vindicaret, in *domus* posthaec *suae* arena muro insertas singulas conlocari iussit, & penatium, vel fumosarum auorum imaginum loco spectari. superant ad hanc diem *aedes* illae *Peutingerianae* GABR. SCHVARTZIO, qui *reipublicae* est *ab aquae ductibus*, iam cultae, in quibus ornamentum vrbi, pristino possessori perennius aere monumentum, iucundum vero curiosis atque eruditis aduenis spectaculum praebent *epigrammata* illa antiqua, CONRADI nostri curis a temporis & imperitorum iniuriis laudatissimo sic instituto conseruata.

b) Ipse hac de re PEVTINGERVS in epistola ad GEORGIUM SPALATINUM VIII. Kal. Sextil. M D XIII. scripta, modeste admodum; *Gaudeo me in studiosorum antiquitatis ordinem a te relatum, qui, etsi, ut verum dicam, ex Iustitiae tenebris pedem aliquando mouerim, promoueri vero nihil, aut parum. laudatio tamen tua,*

utcumque ex amore proficiscens, in vota nostra est recepta, rel.

c) confer quae de summi huius Principis doctrina, in doctos propensione maxima, & meritis in literatam rem prorsus inlustribus post tot alios copiose atque erudite congeffit v. c. IOAN. HENRICVS a SEELEN in *Selectis litterariis* p. 491-499.

III

Num pari diuturnitatis fortuna gauisa fuerint, quae, ad *Germanicae historiae* atque *antiquitatum* lucem spectantia, monumenta plurima idem is impensa insigni studioque summo conlegit; an vero insequentis temporibus alios possessores nacta, adeoque dispersa fuerint, aut tandem plane interierint, haec tenus quidem incompertum habemus. hoc constat indubia fide, CONRADI *bibliothecam a filiis nepotibusque conseruatam, & auctam, & ad gentis suae postremum, quem supra laudauimus, Desiderium Ignatium hereditatis iure transmissam, hoc tandem fati concedente, legati titulo ad reuerendos SOCIETATIS IESV Patres, qui Augustae sunt,*

sunt, peruenisse; a quibus ad hunc vsque diem, pulcerrimo ordine ac cultu, peculiari quopiam *coenobii* conclaui custodiatur. equidem impetrauimus ab eorumdem singulari humanitate atque beneuolentia, vt permitterent clarissimis viris GEORGIO REISERO atque M. TOBIAE LOTTERO, cognatis aestumatissimis, quorumque officiis, quae ad hanc nostram commentationem conlocupletandam liberalissime contulerunt, multa admodum debemus, inspiciendi *MStorum* atque *Λειψωνων Peutingerianorum* tomos copiam; quorum illi etiam *elenchum* ad nos cum cura transmiserunt. at vero, nulla ibi egregiorum mediis atque recentioris aevi *historiarum* mentio, quorum *επιτομὴ* CONRADVM possedisse ipse in *litteris* ad amicos proditum reliquit. d) quidquid interim de illis factum sit, tum intercidisse dolendum, tum superare gaudendum merito esset harum litterarum aestimatoribus. hac vero in re, quemadmodum CONR. PROTVCCII CELTIS, LADISL. SVNTHEMII, canonici Vienneus, IACOBI MANLII, IOAN. NAVCLERI aliorumque plurium, e) qui *historiae Germanicae* studii instauratione, conquisitis vndique terrarum atque descriptis ex principum archiuis, coenobiorumque bibliothecis, rerum in Germania gestarum *Annalibus*, suscepta eximie de patria meriti fuerunt, exempla imitatus, & duces laborum atque comites ipsos habuit praestantissimos, quibuscum in gloriae societatem veniret: ita horum ille industriam adhuc multum superauit, & propriam hanc sibi laudem vindicat, quod, aut omnium primus, aut inter primos certe esset ex Germanis, qui cum *annalium* sedula & curiosa perquisitione *numismatum* etiam studium atque inuestigationem coniungeret. conlegisse illum certe *numos* Imperatorum Romanorum omnium mirabili sollertia nec minori sumtu, tum ipsiusmet iterum testimonio, f) tum aliorum, g) luculenter patet; quibus explicandis etiam peculiari quodam *scripto*, inedito tamen adhuc

huc operam dedit. ut adeo & hoc nomine inter auctores atque *instauratores* illius studiorum generis censeretur, quod, patrum nostraque memoria ad exterorum vsque inuidiam a *Germanis* cultum, praestantissimam historiae patriaeque rebus lucem contulit.

d) placet huc integrum, licet prolixior, *epistolae nostri ad GEORGIVM SPALATINVM*, cuius modo etiam mentio facta est, locum transscribere; ut melius inde lectoribus constet de dictorum veritate. ita autem CONRADVS: *Petit illustrissimus Princeps noster, immo tuus (FRIDERICVS elector Saxoniae, cognomento Sapiens,) vitas Caesarum Ottonum, & Magni filii, & Nepotum Luitolfi, Ottonis & Hermannii; item Gregorii V. pontif. maximi: diui item Caesaris Henrici Secundi & coniugis eius Kunegundis Augustae. verum has & gesta eorum non accumulati concinnata, sed undique sparsim collecta habeo, & ultra autores haecenus formis excusos, quorum veterum & recentiorum mihi magnus est numerus; mea diligentia, & etiam non mediocri impensa, exscribi mihi curavi REGINONEM Abbatem Prumiensem, OTTONEM FRISINGENSEM, & LVITPRANDVM TICINENSEM, Episcopos, apud quos Saxones illi tui, ut res fert, haberi solent; quorum etiam meminit Procopius de Gothico bello, Gregorius Turo-nensis episcopus, & Atto in breuiario suo nuper e Gallia mihi transmissio. habeo praeterea PAULI DIACONI Foroiuliensis, VARNEFRIDI filii, rerum Longobardicarum libros sex; IORNANDIS item librum de bello Gothico, & alios plerosque, qui de Germanis Septentrionalibus, veris Nortmannis, plura perscripserunt, haec*

omnia non sine impensa magna, & tempore etiam longo, exscribi possent; nec etiam commode eosdem, (si modo non habes,) ad te vel alios transmittendos puto, thesaurum meum rerum Germanicarum, quem haecenus ab annis XX collegi. quos si ob viarum pericula, vel aquarum molestiam amitterem, tota mea opera, ac quasi harum rerum gloria perderetur. pauper, quid tunc agendum, non satis perspicerem.

- - GALFREDVS de rebus Britanniae ad te vadit, eo pacto ut redeat, quem velim remittas. aliud quidem exemplar non habeo. rel. IOACHIMVS FRIDERICVS FELLERS, in monumentis ineditis, trimestri I. num V. p. 46. ubi Catalogum exhibet alphabeticum Scriptorum ad res Germanicas pertinentium, qui vel interierunt, vel in bibliothecis adhuc inediti delitescunt, ad hanc ipsam epistolam provocat, verbis: *Conradus Pevtingerus schreibt in einer ungedruckten epistel an Georg. Spalatinum, an. 1513. se collegisse ab annis XX. thesaurum rerum Germanicarum.* ubi quidem duplici nomine minus recte lectorem suum instruit vir doctus. tum enim epistola haec, quam *ineditam* is adpellat, vulgata pridem est a IOANNE FRIDERICO HECKELIO, in *manipulo primo epistolarum MStarum singularium*. Plaviae Variscorum MDCXCV. carta in octo paginas distributa impressa, ubi tertium illa locum occupat. tum vero persuadere & sibi & lectoribus

bus velle videtur, ex epistolae verbis haud recte expensis, PEUTINGERVM conlegisse thesauri titulo rerum Germanicarum Scriptores, aliquando forsitan typis exprimendos; quum hoc saltem inde pateat, CONRADVM Scriptores istos thesauri loco habere, cuius iacturam satis aegre laturus esset.

e) meritis propter hanc rem laudibus extulit istos quatuor viros IOANNES CVSPINIANVS, in vitis Caesarum, p. 486. ubi MAXIMILIANI Imp. res gestas atque virtutes describit, atque tandem de nostro haec addit: *Conr. Peutingerus, Augustensium Archigrammateus, vir haud indiligens, & antiquitatis studiosus, omni studio curauit vetustissima chronica euoluere, & quod mentem Caesaris plurimum afficerent, congerere, & principi offerre.* quae eadem confirmat NICOLAUS BASELLIVS, monachus Hirsaugiensis, in appendice ad IOANNIS NAVCLERI Chronicon, quam ad annum vsque MD XIII. deduxit, verbis: *C. Peutingerus, Augustensis, antiquitatis amantissimus, historiis veterum Germanorum lumen adhibuit. ceterum tanta magnificentia in litteris versatur, ut quasi patronum communem ipsae sibi musae gratiaeque delegisse viderantur.* conf. GER. IO. VOSIVM de historicis latinis, lib. III. cap. X. Opp. tom. V. p. 202.

f) ita noster in epistola quapiam ad REVCHLINVM X. Kal. Maii anno MD III. scripta: *cura quod patronus noster Dalburgius (IOANNEM CAMERARIVM DALBURGIVM Episcopum Vormatiensem, principem litteratissimum intelligit, quo singulari patrono, tum ipse litterae, tum etiam CONRADVS noster usus est,) aliquando Caesares suos, vel*

saltem numismatum inscriptiones ad nos mittat. sum modo in nostris Suevis Caesaribus (explicandis); in quibus ob incuriam maiorum labore maiore opus est.

g) IOANNES FRANCISCVS PICVS, MIRANDVLAE Comes in epistola Mantua XV. Aug. an. MD VI. ad nostrum scripta: *nec ambigo nostrum Henricum (Augustensem) nonnihil caloris adlaturum ex Italia, ni forte is tardiusculus accesserit, utpote cui facile remiorum adtulerint tot numismata veterum Imperatorum, quibus onustus ad vos proficiscitur; nec aliam ob causam, quam ut tibi, studioso antiquitatis gratificetur.* BERNARDIN. TREBATIVS, Vicentinus, in dedicatione Hieroglyphicorum Ori Apollinis latine abs se redditorum, XII. Kal. Maias an. MD XV. scripta, ita ad nostrum: *En Orum latinum, si modo id sum consequutus, exhibeo tibi patrone optime. Sit enim haec tui verissima adpellatio. nam, ut omittam dicere de hominibus, patronus es reipublicae litterariae. debet tibi omne genus scriptorum. siquidem sic omnium es studiosus, ut omnes habere velis; conquiras undique; nonnulli multos annos desiderati nunc demum tua opera legantur. Historiarum vero series omnis per te explicatur, ac habent in te viuum exemplar. Antiquitas ipsa, nullo magis gaudet alumno. Romani autem Caesares quem alium malint curatorem? non tibi eorum gesta cognouisse satis, eos ipsos signatos omnes in chartis, aere, argento, solido auro demonstras. Et quod viui non potuerunt, mortui adepti sunt; ut eodem tempore & iuuenes & senes, & in omni aetate quales fuerint, conspici possint. rel.*

IIII

Neque minus vel in colendis vel promouendis apud alios illis litteris, quas *optimas, humaniores, liberales, politiores artes* adpellamus, operae noster posuit. praeter haec enim, vt de *latina* prius lingua commemoremus, quod ipse illam satis bene, pro tempestate, qua vixit, calluerit, vti scripta publice edita ostendunt; luculento argumento esse putamus, si alia deessent omnia, quo loco habuerit *Romanae linguae* delicias, quod & *uxorem* suam & *filiis* erudiri in illa voluerit; cuius quidem rei tum supra iam in *filia IVLIANA* specimen produximus, tum aliud inlustre magis in *coniuge* MARGARITA infra adferemus. *Graecas* vero litteras, quum, pro saeculi illius vitio, iuuenili aetate perdiscere neglexisset, prouectiorem adeptus, adeo neglectus huius poenitentia ductus est, vt non pudere se tantum istius ignorantiae candide fateretur, *b)* sed, REVCHLINI maxime hortatu, vel quadragenario maior illis imbibendis inuigilaret; in quibus etiam haud parum profecit. *i)* *Eloquentia* porro quantum vel ipse valuerit, documento sunt iteratae ad Augustissimos Caesares atque imperii procures legationes, non certe nisi eloquentissimo cuique mandari solitae; quantum vero illi pretium statuerit, eximius aliquis *epistolae* ad CONRADVM MUCIANVM locus *k)* ostendit. *Poeticam* tandem *artem* illum non nouisse solum, sed calluisse, immo exercuisse frequenter, amicorum *indiciis l)* compertum habemus; licet nondum nobis contigerit vel vnicum in istius aevi Poetarum scriptis, qualia haud parum multa propter hanc rem studiose versauimus, PEVTINGERI carmen deprehendere.

b) In *Epistola* ad REVCHLINVM, prid. Id. Decembr. MDXII. data, vbi, *erubescere se*, ait, *quod Graecas litteras non didicisset*; circa finem tamen addit; *Simlerum*, (GEORGIUM SIM-

LERVM, puta, qui Pforzhemii tum humanioribus litteris maxima cum sua laude, & mirifico doctissimorum discipulorum prouentu, praeerat,) ipsum haecenus mihi incognitum, vi-

rum ex Germanis nostris numquam satis laudatum, & qui nos, post te, graecissare curat; grammaticam cuius graecam, & in septem Psalmos interpretationes tuas Thomas Anshelmus, elegans ille chalcographus, ad me misit, saluum optato.

i) FRANCISCUS IRENICUS, gentilitio nomine *Friedlieb* dictus, itidem Germanicarum rerum praecipuus cultor, in *Exegeti historiae Germanicae* lib. II. cap. XLII. fol. XLV. editionis primae eiusdemque rarissimae, Hagenoae MDXVIII. exscriptae, conceptis verbis inter alias laudes ex Graecae etiam linguae cognitione nostrum commendat; *Sebastianus*, inquit, *Brant*, & *Cunradus Peutinger*, imperialium urbium Archigrammatei, tot rerum disciplinis censentur, ut dubium sit, an illis historici, an poetae, an oratoris, an graecae siue latinae linguae, an potius iuridica facultate nomen concedas?

k) Grauiissima multo est & rerum & sententiarum pondere haec ad MUCIANVM nostri epistola, VIII. Kal. Sextil. An. MDXIII. exarata, vniceque in commendando, ex inlustri REVCHLINI exemplo, politiorum litterarum, eloquentiae maxime, studio occupata; ex qua, quum omnia nequeamus, ἀποσπασματα saltem quaedam huc transcribimus. Postquam vero de misero bonarum artium illa aetate statu fuisset conquestus, ita pergit: Sunt homines plerique in humanas & politiores litteras ita male animati, ut philosophiam, humani atque diuini iuris sapientiam, vel alias etiam scientias nec latine dici, nec explicari posse, arbitrentur. — Sed humanas dico litteras, ut harum ignari, doctrinas maiores impedire putant. Isti sunt utique furoris & inuidiae

iacula, turbidorumque affectuum, ut scribis, fulmina & tonitrua, quibus bonis aliquando auersis & perterrefactis, soli rerum potiri gliscunt. Quis ex istis Hilarium, Cyprianum, Lactantium — — — vel ut de nostris dicam Mirandulanis Comitibus, Ioannes duos, Picum & Franciscum, Marsilium Ficinum, vel alium quemuis politioris litteraturae theologum imitabitur? pauci suspicor. prisca illa Christiana eruditio quasi semper eloquentiam ipsam cum divina illa sapientia coniunctam habere voluit. rel. huc etiam tota comparata est nostri ad BEATVM RHENANVM epistola, Augustae XIII. Kal. Iul. An. MDXIII. data, quam hic, quum PAVLLI CORTESII in sententias PETRI LOMBARDI Commentarios eodem anno ederet Basileae, ad operis vestibulum conlocavit.

l) Sufficiant nobis vel duo grauissimi testes, viri celebratissimi, ANDREAS ALCIATVS & GEORGIUS FABRICIVS. ille enim, quum *Emblematum* suorum libellum Augustam ad PEUTINGERVM misisset, ut typis ibi mandaret, (quod & praestitit; excusus enim fuit per *Heynricum Steynerum* die 28. Febr. An. MDXXXI. 8. uti ex primae huius editionis exemplo, a cl. amico nostro ANDREA BVTTIGIO nobiscum communicato, perspeximus) hanc opellae ad CONRADVM dedicationem praefixit:

Dum pueros iuglans, inuenes dum tesseram fallit,

Detinet & segnes chartula picta viros;

Haec nos festiuis emblemata cudinibus,

Artificum illustri signaque facta manu.

Vestibus

*Vestibus ut torulos, petasis ut figera
parmas,*

*& valeat tacitis scribere quisque
notis;*

*At tibi supremus pretiosa nomismata
Caesar*

*& veterum eximias donet habere
manus.*

*Ipsē dabo VATI chartacea munera
Vates,*

*Que, Chonrade, mei pignus amoris
habe.*

Qui cum *Commentario*, satis profecto leui, *emblemata* haec edidit CLAVDIVS MINOS (Gallice *Mignaut*) *Diuionensis*, apud *Christopherum Plantinum Antuerpiae MDLXXXIII. 16.* in postremo huius *Epigrammatis* disticho *ALCIATI* mentem minime adsequutus est. ad vocem enim *nomismata* haec commentatur: *donaria, qualia boni principes conferre solent optimis & fidelissimis Consiliariis; & ad vocem veterum* ita scribit:

impertit tibi amplissima quaeque artificum veterum manuprecia, statuas ingeniose effictas, vel. non picturam nudam qualis est haec chartacea mea. quilibet autem, qui haec nostra legit, facile, putamus, intelliget, per *nomismata & veterum manus* significari *numos Caesarum antiquos & priscos historiae patriae Codices*, quos versandos explicandosque *MAXIMILIANVS CONRADO* obtulit. ad secundum porro *FABRICII* testimonium quod adtinet, hoc ille scripto sub *GERARDI FAVSTI, Confluentii*, nomine in honorem *nostri Epigrammate*, in *AEGIDII PERIANDRI, Bruxellensis, Germania, siue elogiis Cl. litteris in Germania virorum poeticis, Francof. 1567. 8. p. 88.* obuius, ita expressit:

*Hunc Augusta dedit, Musae eduxere
POETAM,*

res fecit charum publica Caesaribus.

V

Delineata sic autem vtcumque quam possedit noster, doctrinae amplissima facultate, progredimur ad *ingenii monumenta* enarranda, quae vel *proprio* ipsius, vel *aliorum*, stilo consignata, hoc *PEVTINGERI* maxime officiis debent, quod publica fruantur luce, & eruditorum manibus versentur. haec vero cognitio, quum non utilis minus, quam iucunda, studiosis futura nobis videatur, operam dabimus, ut, quantum fieri potest, plena atque curata illorum *notitia* heic exhibeatur; adeoque nihil praetermittamus temere, quod quidem ad *librorum singulorum* argumentum, varias editiones, commentatores & similia rite pernoscenda adtinebit; hunc denique in recensendo ordinem tenebimus, ut

pro temporis, quo in hominum quaelibet manus emissa sunt, ratione singula enumeremus.

*I Romanae vetustatis fragmenta in Augusta Vindelicorum
 & eius dioecesi. Anno Christ. Salut. M.D. V. VIII. Kls
 Octobr. Erhardus Ratoldus Augustensis impressit. fol.
 plag. 3. & dimidia. m)*

In praemissa ad lectorem praefatione XV. Kls Octobr. eiusdem anni scripta docet PEVTINGERVS, se haec Romanae vetustatis inscriptionum fragmenta in urbe Augusta & eius Dioecesi iussu mandatoque diui Imp. MAXIMILIANI, non sine ope venerandae Societatis litterariae Augustanae, n) perquisita atque conlecta, ERHARDO RATOLDO o) artis impressoriae opifici diligenti & docto sua impensa imprimenda dedisse, quod etiam ille nouis formis atque maioribus, iucundissimo litterarum charactere, p) effecisset. pluria daturum se ceterum fuisse, nisi tum vetustatis iniuria ipsi lapides detriti, conlapsi, obruti essent, tum incitia & negligentia suae aetatis hominum maximam illorum partem perdidisset, qui vel igne illos in calcem soluerunt, vel pro fundamentis aedificiorum posuerunt. sequitur praefationem IOANNIS FOENISECAE (Augustani, alias Maderi dicti) ad editorem epigramma, quod hoc est:

Quid tibi pro tanto referamus munere ciues,

qui veterum nobis undique saxa legis.

Nullum te siquidem monumentum praeterit usquam;

bortus, porta, domus, porticus ista docent.

et Anonymum aliud de Perlegia, qui est locus in media Augusta in foro publico. ipsae inscriptiones numerum XXII. non excedunt, inter quas tres ipse tunc in aedibus suis iam conlocatas habuit PEVTINGERVS. subiungitur ad calcem oratio Iulianae ad Caes. Maximilianum, de qua superioris capitis articulo VIII. quod satis est, diximus. excepit hanc primam editio-

editionem post aliquod interuallum *secunda*, hoc indice insignita: *Inscriptiones vetustae Romanae & eorum fragmenta in Augusta Vindelicorum & eius dioecesi; cura & diligentia CHVONRADI PEVTINGER Augustani antea impressae, nunc denuo reuissae, castigatae & auctae: excusae in edibus Ioannis Schoeffer, Moguntiae mense Augusto an. MDXX fol. r)* quemadmodum autem sequenti tempore, quod supra innuimus, congerendis pluribus huiusmodi *lapidibus* suntum omnem atque operam impendit *noster*; ita, saeculo fere integro praeterlapso, inlustre non inter *Augustanos* tantum suos, sed inter eruditionis etiam aetate illa principes, nomen, MARCVS VELSERVS *nouam* illarum *editionem* parauit, hoc titulo inscriptam: MARCI VELSERI *Matthaei F. Inscriptiones antiquae Aug. Vind. duplo auctiores quam antea editae, cum notis; cum priuilegio Venetiis an. MDXC apud Aldum, quarti ordinis forma.* continentur hoc operetum XX illa II. *epigrammata* PEVTINGERI; tum, quae recens addidit VELSERVS, in *tres* classes distributa. *prima* solas inscriptiones in ipsa *vrbe Augustana* effossas complectitur; *secunda*, illas, quae in *agro Augustano* repertae fuerunt, sistit; *tertia* denique *peregrinas* ostendit, in quibus vel *Augustae* urbis, vel *Raetorum*, vel *Legionis III.* mentio facta est; singulae autem, eruditis, ubi res postulabat, *Commentariis* inlustrantur. s) post haec, quum, quadriennii spatio expleto, typis *Venetis* suos *de rebus Augustanis Commentarios* octo libris idem ille vir celeberrimus primum submisisset, retractauit simul haec *monumenta*, & mutatis, correctis, additis haud paucis, *appendicis* instar illis adunxit. denique, *ultimum* impressa illa fuerunt inter vniuersa VELSERI *opera*, CHRISTOPHORI ARNOLDI studio vulgata. t) ceterum, hoc vnum, ne quid notitiae defuit, addimus, clarissimum apud Augustanos Philologum MATTHIAM FRIDERICVM BECKIVM, quum *Monumenta antiqua Iudaica Augustae Vindelicorum reperta*, ibidem

an. MDCLXXXVI. forma octopertita emitteret, *mantis-
sae* titulo adtexuisse III. *Monumenta Romana in Supplemen-
tum operis Velferiani*, inter quae duo priora in *Peutingero-
rum aedibus* adhuc exstare significat; a filiis forsan comparata.
non vero imitatoribus caruit hoc institutum; quin potius
tam inlustri exemplo excitati quamplures praecipuarum
Germaniae urbium eruditi incolae veteris aeui reliquias
marmoreas summo studio conquisiuerunt, & commentariis
subinde doctis inlustratas publicarunt. v)

m) Meminit huius editionis MI-
CHAEL MAITTAIRE, *Annalium ty-
pographicorum* tomo I. p. 173.

n) de *Societatis litterariae Augu-
stanae* origine ac fati neminem nos
quidem, qui exposite docuerit, adhuc
dum nouimus. interim, si quid con-
iectura valemus, aut *filiam* illius *So-
cietatis*, quam CONRADVS CELTES
promouendo humaniorum littera-
rum & Germanicae inprimis histo-
riae studio, sub *Rhenanae* aut *Celticae*
nomine, condidit, aut *aemulam* certe
existimauerimus. vnā eandemque
haud fuisse certum est, quum conce-
ptis verbis *Augustana* appellata sit a
PEVTINGERO. idem ille *socios* in
praefatione laudat, tam *maioris eccle-
siae canonicos*, quam *conciues alios*.
hi autem fuerunt MARQVARDVS
DE STAIN, Ecclesiae Bambergensis
Praepositus, MATTHAEVS MARE-
SCHALLVS DE PAPPENHEIM, I.
V. D. & Canonicus Augustanus, nobi-
lissimum porro fratrum germanorum
par, BERNARDVS & CONRADVS
ADELMANNI AB ADELMANSFEL-
DEN, Equites Sueui ac itidem Cano-
nici, CONRADVS PEVTINGERVS
atque GEORGIUS HERBARTVS ite-
dem Augustanus. iidem illi peculia-

rem sibi *tabernam librariam* redeme-
runt, ex qua, conlata opera atque im-
pensis scriptores aliquot in publicos
vſus edi curauerunt. ceterum, quum
per temporis atque cartae angustiam
nunc haud liceat curatius in hoc ar-
gumentum inquirere, seruamus nos
illud commodiori tempore, vbi *histo-
riam huius societatis* magis aliquando
diligenter commentabimur.

o) Non ignobilem hunc post prima
statim artis rudimenta typographum,
Augustae natum, *Venetiis* vltra decem
annis libris exscribendis claruisse,
GASSARI, *Annal.* ad An. MDVIII. p.
1745. CRVSII *Annal.* Dodec. III. L.
VIII. p. 534. STENGELII itidem *de
reb. Aug.* Lib II. c. LXIII. p. 256. testi-
moniis constat. ex Catalogo autem
librorum a *Ratdoldo* ibidem impres-
sorum, quem V. C. MAITTAIRIVS
Annal. typogr. tomo I. texuit, patet,
anno MCCCCLXXXVIII. ipsum *Au-
gustam* rediisse, non minorem parata
iam artis atque industriae famam con-
sequiturum. illum primum anno
circiter MCDLXXVII. inuenisse *litte-
ras initiales*, *florentes* typothetis, a
florum figuris quibus erant intermix-
tae, vocatas idem autor est; l. c. p. 193.
qui & hoc in RATDOLTVM IOAN-

NIS LVCILII SANTRITERI, Heilbronensis, typographi itidem Veneti, epigramma p. 172. transcripsit:

*Cui dedit ingenium diuina potentia, &
artes*

*qui bene Daedaleas solus in orbe
tenet,*

*hoc Augustensis Ratdolt Germanus Er-
hardus*

*dispositis signis undique pressit opus.
Viuat ut hic semper, voluentes fata
sorores,*

*Nam prodest multis, lector amice
roga.*

An S. 1483. Id. Sept. Venet.

p) In exemplo editionis quod in bibliotheca Academiae huius Paullina oculis vsurpare nobis licuit; alter, qui praefationem sequitur *Inscriptionum* index, aureis litteris artificiose pictus est. num idem in omnibus factum sit exemplaribus dicere non habemus.

q) doctissimi huius viri varii generis opuscula recenset GESNERVS in bibliotheca. conf. STENGELIVM l. c. p. 258.

r) vide Catalogum MStorum Angliae & Hiberniae tom. I. part. I. p. 162. n. 3339. & MAITTAIRIVM Annal. tomo II. p. 598.

s) De instituti vsu & ratione, ita inlustri editor in praefatione: Optimus & fortissimus Imperator Maximilianus maior ante annos plus minus XC haec primum C. Peutingeri opera

colligenda & publice edenda curauit. Quod factum nulla vnquam nostrorum hominum pietas compensabit. —

— Magnum ergo exemplum aemulatus, quidquid Peutingeri complectebatur editio, vulgauit iterum: adieci, quae post Peutingerum lucem adspexere, aut quae alias inquisitionem hominis diligentis effugere: praeterea, quae extra limites Augustanos res nostras quoquo modo tangunt: notas denique non omnino otiosas, rel.

t) Norimbergae MDCLXXII. fol. vbi pag 357. — 436. occurrunt.

v) Vel vnum inter primos iam exempli causa adpellamus IOANNEM HVTTICHIVM; qui, quum *Collectanea antiquitatum in vrbe atque agro Moguntino repertarum*, Moguntiae ex aedibus Ioannis Schoefferi Mense Martio MDXX. fol. plag. 10. vulgaret, ita in dedicatione operis ad THEODORICVM ZOBEL, Ictum, aedis Moguntinae Scholasticum, scripsit: nolui credere illis qui descripsere (monimenta), sed ipse omnia meis oculis inspexi, & an sincere omnia depicta fuerint, laboriose perlustravi; imitatus in hoc Conradum Peutingerum Augustanum, iuris doctorem, & perquam sollicitum antiquitatis & historiarum indagatorem qui ante me Augustae Vindelicorum omnia, quae potuit, perquisiuit diligenter, & ne corroderentur iniuria temporum, excussioni dedit.

VI

II *Sermones Conuiuales, in quibus multa de mirandis Germaniae antiquitatibus referuntur; ex officina litteratoria Ioannis Prus, Argentinae, in aedibus Thiergarten, recognoscente Matthia Schurerio, MDVI. 4. praemisso x) perbreui*

SCHVRRERII *Correctoris* praeloquio, quo hosce *Sermones*, tamquam ambrosiam & nectar spirantes, commendat; sequitur VDALRICI ZASII, Iuris doctoris Friburgensis, ad VOLPHIVM Iuniorem epistola, sine die & Consule, in qua amplissima, tum auctoris PEVTINGERI, tum VOLPHII, qui editionis ἡγεμονίαν sese prae buerat, laudes continentur, atque tandem ZASII pro liberata Germania epigramma hexastichon subnectitur. excipit hoc alia PETRI (BONOMI) Episcopi Tergestini ad MATTHAEVM LANGIVM, Praepositum Augustensem & Caesaris Consiliarium epistola, Oeniponte XV Kal. Ian. an. MDIII. perscripta, eiusdem fere argumenti; encomio scilicet & operis & virtutum auctoris vnice occupata, cui apud posteros non paruum inde gloriam pollicetur. ipsorum *Sermonum* auspiciu facit CONRADVS blandissima eiusdem LANGII, quem *patroni* passim titulo salutat, *compellatione*, qui quidem *Symposiarcha* atque autor epuli illius fuerat, quo, veterum exemplo, de varii generis rebus disputationes instituerant conuiuiae, IOANNES CAPER, theologiae doctor, & Canonici BERNARDVS VALDKIRCHIVS, & HIERONYMVS LOCHNER; SEBASTIANVS ILSVNG patricius ac iurium doctor, & denique praeter PEVTINGERVM IOANNES IVNG, senior, & IOANNES OTTO, medicae artis professores; quarum quidem disputationum summa praesenti opusculo exhibetur. quatuor autem omnino sunt capita, de quibus inter nostros δειπνοσοφίας tum disceptabatur. I LEONIS VIII. Pontif. Max. testimonio comprobatur ossa diui Dionysii Areopagitae non in Gallia, sed Ratisponam inde translata, ibique ad sanctum Emeranum condita fuisse. II Paullum Apostolum exoratum exstitisse, quodam epistolae D. IGNATII Martyris ad Philadelphienses loco euincitur. III ex veterum quorundam auctorum PLINII, MELAE, & aliorum relationibus adseritur, Indiae Orientalis incolae pridie, vel tempestatis vi

com-

compulsos, vel commerciorum causa, *ad occidentaliū Germanorum littora subinde adpulisse*; neque adeo insoliti aliquid committere *Lusitanos*, qui hac tempestate primi illorum oras ob idem negotium frequentare tentauissent. III denique eoque amplissimo capite, & quod maximam libri partem absoluit, praeunte exemplum IACOBO VIMPHE-
LINGIO, operose, & cum insigni doctrinae reconditoris ad-
paratu demonstratur: *Quod cisrhenanae ciuitates ab Agrip-
pina ad Argentinam & aliae a C. Iulii Caesaris Dictatoris &
superiori tempore non Gallis, sed vel Germanis, vel Romani
imperii Caess. Augg. vel regibus semper paruerint.* additae
tamdem sunt ad calcem SEBASTIANI BRANDII, THO-
MAE AUCVPARII & RINGMANNI PHILESII amicae
προσφωνησεις. abstinemus merito ab huius operis delinea-
tione, quod existimemus, neminem fore inter patriae anti-
quitatum studiosos, quibus aut non lectum pridem sit atque
cognitum, aut legi saltim facili opera possit. praeter enim
quod anno MDXXX. denuo typis *Argentinesibus* excusum
prodierit, cuius editionis exemplum in Bibliotheca Ienen-
si adseruari nos docuit celeberrimus vir CHRISTIANVS
GOTTLIEB BVDERVS, fautor optimus; exstitit post-
haec etiam SIMON SCHARDIUS, qui a communi tenuioris
molis opusculis fato, vt cito nempe dispareant hominum
oculis, illud prohiberet, atque *Scriptorum Germanicae histo-
riae* volumini I infereret. y) integro tandem saeculo prae-
terlapso eius iterum sigillatim edendi consilium cepit z) CAS-
PAR SAGITTARIUS, V.C. qui vero, quum, qua de caus-
sa haud constat, denuo istud abiiceret, a) conlega ipsius iti-
dem clarissimus, GEORGIUS SCHVBARTVS, additis ali-
quot similis argumenti coaeuorum commentariolis *Ienae*
an. MDC LXXXIII. 8. apud Tobiam Oebrlingium, *Sermo-
nes hosce Conuiuales*, vltimum prelo subiecit; praemissa
eleganti admodum *anteceffione*, b) in qua tum de PEVTIN-
G
GERI

GERI *vita & libri huius pretio* erudite fuit commentatus; tum vero quædam etiam de CONRADI MYTIANI RVFFI & HERMANNI COMITIS NVENARII meritis commemoravit.

x) CRVSIVS *Annal. Sueu.* Part. III. lib. VIII. p. 527. GESNERVS *bibl. vni-* vers. p. 185. 8.

y) Vbi in editione *Basileensi* prima, An. MDLXXIII. fol. vulgata, p. 407. — 424. leguntur.

z) Constat hoc ex clarissimi Lipsien-
sium Polyhistoris FRIDERICI BE-
NEDICTI CARPZOVII *epistola* ad
Sagittarium An. MDCLXXXI. d. XVI.
Decembr. scripta, & a Cel. B. G.
STRVVIO in *Actis litterariis ex MStis*
arutis tomo I. fasciculo II. n. V. serua-
ta, vbi p. 119. ita habetur: *Peutingeri*
sermones, quos cum Nuenarii Francicis
originibus te editurum nunciasti, aueo
quam primum editos iterum conspice-
re. — — *Huic opusculo quidam Rhe-*
nani, Pirkheimeri, Hutteni vel aliorum,
qui particulas historiae veteris Germa-
nicae stilo politiori condiderunt, pos-
sunt subiungi, rel.

a) Interim tamen factum est, vt,

quum fama circumlatum fuisset SA-
GITTARIVM editurum esse *sermo-*
nes, vbi illi tandem prelo liberati ex-
iissent, ipse praefationis additae *au-*
ctor aliquibus haberetur. confer do-
ctissimi Viri, IOAN. HENRICI A-
CKERI praefat. ad *Selecta poetica*.

b) Immo vero vel ipse stili cultio-
ris habitus SCHVBARTVM auctorem
indicat. interim adfunt etiam gra-
uissimi rei testes, doctissimi duo scho-
lae *Schubartianae* alumni, quos modo
laudauimus, STRVVIVS atque A-
CKERVS, quorum hic, quum *epistolas*
ac praefationes Schubarti Ienae
MDCCXVII. 8. ederet, illam ipsam
fasc. II. p. 33. f. iterum exhibuit: illius-
vero suffragium protulit vir eruditus,
amicus noster, DANIEL EVERAR-
DVS DOLPIVS, in *brevi vitae Schu-*
barti narratione, ipsius *de ludis e-*
questribus Commentario, Halae
MDCCXXVII. 4. praefixa, p. 12.

VII

Pergimus ad reliqua leuioris molis *opuscula* enarranda,
quae inter, ordinis iusta lege seruata, sequitur iam:

III Celeberrimi viri D. Chonradi Peutingeri, Augustani,
Iuris utriusque doctoris, & oratoris disertissimi, Oratio
pro Sacro Sancti Romani Imperii ciuitate Augusta Vinde-
licorum, Imp, Caes, Charolo semper Aug, Brugis in Co-
mitatu Flandrensi pronuntiata.

Haec est illa nostri Oratio ad CAROLVM V. Caesarem an-
no MDXIX. VII. Kal. Augusti habita, de qua iam capitis I.
artic.

artic. VII. quaedam nos dixisse meminimus. litteris illam *Antuerpiensibus* non multo post exscribi curauit PETRVS AEGIDIVS, *ab actis curiae Antuerpiensis*, qui in praemissa simul *praefatione* consilii huius sui rationes grauitate commendat. c) ipsum orationis argumentum in exponendis succinctim *augustissimorum Caesaris ex domo Habsburgica maiorum*, atque ipsius CAROLI, laudibus versatur maxime. excipit hanc

III *Conradi Peutingeri epistola olim scripta ad reuerendissimum in Christo patrem & dominum, D. Bernhardinum Caruafalum, episcopum Tusculanum, S. Sanctae Romanae ecclesiae Cardinalem titulo S. Crucis, patriarcham Hierosolymitanum, & D. Iulii II. Pont. Max. ad D. N. Regem Maximilianum Augustum a latere legatum; Augusta Vindelicorum XV. Kal. Ianuarii anno humanae salutis MDVII. data. hanc Antuerpiae anno MDXXI. typis vulgarunt Simon Cocus & Gerhardus Nicolaus, ciues Anduerpienses, commorantes in vico vulgariter nuncupato die Boksege. prolixiori hac epistola Caesarum Germanorum exempla adferuntur, quorum insignis erga pontificem Romanum studii atque obseruantiae exstant documenta. ceterum quanto minus frequens hactenus fuit apud litterariae rei studiosos vtriusque huius *Peutingeriani Monimenti, Orationis* puta atque *epistolae* modo iam recensitae, cognitio; ita vt haud meminerimus vquam, vel vllum ex illis, qui de PEVTINGERO dixerunt, illarum notitiam possedisse: tanto maiores gratias nobiscum habituros confidimus huiusmodi cognitionis curiosos lectores insigni inlustis viri, VOLFGANGI IACOBI SVLZERI, Senatoris Augustani amplissimi, beneuolentiae; qui vtriusque d) *varioris* huius *κειμελιν* quum sit possessor, non tantum notitiam ipsius primus & vnus omnium nobiscum communicauit, sed integrum insuper vtrumque descriptum ad nos transferri gratiose indulgit.*

V *De inclinatione Romani imperii, & exterarum gentium, praecipue Germanorum commigrationibus, epitome.* breue hoc meletema, e) quod quidem vix dimidiam maximae formae cartam impleat, BEATI RHENANI precibus inductus composuit *noster*, vnde posthaec editioni PROCOPII *de rebus Gothorum, Persarum ac Vandalorum Basileensi*, curante eodem RHENANO, a Ioanne Heruagio anno MDXXXI. paratae, pagina DCLXXXVII. & sequenti insertum legitur; denuo a SCHVBARTO cum *Sermonibus conuiualibus* vulgatum. interim falsos esse simul hinc constat ex biographis *nostri* quamplures, qui separatis tituli, quo hoc schediasma inscriptum est, partibus, duos inde peculiare libellos effinxerunt; ita, vt vnum de *imperii inclinatione*, alterum de *gentium migrationibus* CONRADVM edidisse persuadere lectoribus suis perperam sustinerent.

VI *Tractatum de fortuna* vulgares ipsi adscribunt iterum Βιβλιογνωσις consulti. f) neque hoc satis recte; quum nullibi istiusmodi scriptionis ab illo vulgatae exstet siue vola siue vestigium.

e) His potissimum ad optimos lectores verbis: operae compendium mihi facturus videor, si orationem D. Choutradi Peutingeri, oratoris Augustani, iuris utriusque callentissimi, praeterea omnis antiquitatis indagatoris & solertissimi & diligentissimi, formulis curarem excudendam; quae, licet publicitus apud Imperatoriam Maiestatem Brugis ab eodem, applaudentibus cunctis, dicta fuerit; tamen conuenire mihi visum est, eam non ab vno & altero, sed ab omnibus lectitari; vt & nostri

quoque oratores hunc salutandi & gratulandi morem, diu intermissum, aemulentur. rel.

d) Neque vero etiam alterutrum cognitum fuit sollertissimo harum typographicae artis deliciarum indagatori, clarissimo MAITTAIRIO.

e) Vide GESNERI *bibliothecam vniuers.* p. 185. a.

f) ADAMI; & qui hunc transcribunt fere FREHERVS, atque TEISSLERIVS.

VIII

Equidem, quas modo adpellauimus, *lucubrationes*
hoc

hoc non efficiunt, vt superbum *polygraphi* nomen meruisse *noster* dici possit. interim, quum voluminosa opera, si cetera quidem defint, immortalitatem suis praestare haud semper atque gloriam soleant auctoribus; vel *minutulis* etiam hisce *libellis*, praestantissimam doctrinam complexis, abunde reliquit CONRADVS, quo versatum se inter mortales olim posteritati testaretur. immo vero facilem ex amplissimae ipsius eruditionis copia coniecturam facimus, pluribus forte illum *ingenii proprii monimentis* publico bono consulturum fuisse; nisi negotialis idem maxime vitae ratio, & medium praesertim, atque optimum studiis, aetatis tempus Imperatorum aulicorumque officiis, legationibus frequentioribus, domesticis item curis amicorumque negotiis nimium distentum, impediuisset. quid quod adeo non inter haec omnia litterariae rei commoda ex animo depofuerit, vt potius de illis prouehendis sicubi otium superesset, semper cogitaret. fecit hoc praeter cetera in primis, dum *aliorum* quoque *scripta*, quae lucem ipsi publicam meritura censebantur, *antiquiorum* non minus quam *recentiorum*, typis vulgari iuberet; quorum quidem haec potissimum, ne publicata ipsius cura an. MD. *Acta Comitiorum Efslingensium*, de quibus *primo iam capite* dictum est, & *ALCIATI Emblemata*, quorum paullo ante facta fuit mentio, denuo commemoremus, ad nostram in praesens notitiam peruenerunt:

I GVNTHERI Poetae Ligurinus, s. de gestis diui Friderici primi, libri decem: impressi per industrium ac ingeniosum ERHARDVM OEGLIN, ciuem Augustensem, mense Aprili MDVII. fol. (Aug. Vind.) hunc Poetae, inter illos qui latine scripserunt, sua aetate praestantissimi foetum, a CONRADO primum CELTE in coenobio Eberacensi, quod est in Franconia, detectum, prima Societas litteraria Augustana, alio loco nobis laudata, in manus hominum typorum beneficio suis impensis emitti curauit, maximo operis existente

ἐργαδιωκτῆ PEVTINGERO, quem praemissae *anteceSSIONis* auctorem esse constat. g)

II PAVLLVS CORTESIUS *in sententias*. (PETRI, puta, LOMBARDI) qui in hoc opere eloquentiam cum theologia coniunxit. boni igitur ac studiosi gaudento atque emunto. Basileae Rauricorum hos III. sententiarum libros P. Cortesii Protonotarii apostolici prius Iulii II. P. M. auspiciis Romae publicatos, denuo recognitos Ioan. Frobenius Hammelburgensis imprimebat m. Aug. an. MDXIII. fol. debetur haec itidem Cortesiani commentarii editio PEVTINGERO, qui ad B. RHENANVM ipsum transmisit, b) ut formis Basileae publicis exscribi iuberet. quod primus esset inter recentiores theologos CORTESIUS, qui repudiata barbara illa atque Scholastica de diuinis rebus differendi ratione, latina eloquentia praecepta DEI tradere instituisset, persuasum habuit *noster*, ad priscae aevi elegantiam restituendam, aliamque ac liberaliorem non humanis tantum, sed diuinis quoque literis, faciem inducendam haud parum conferre posse, si *diuinum hoc*, quod adpellat, *maximaeque philosophia conditum* opus denuo emitteret. i) addidit epistolam CONRADVS ad RHENANVM, XIII. Kal. Iulias an. MDXIII. scriptam, & in ipso CORTESII vestibulo conlocatam, quam, si *reginam* omnium, quae illius adhuc supersunt, nominauerimus, nihil omnino citra rationem nos pronunciauisse existimamus.

III PAVLLI VARNEFRIDI libri VI. de gestis Longobardorum, & IORNANDIS liber de rebus Geticis. Aug. Vind. MDXV. apud Ioannem Miller, fol. & haec princeps omnium scriptorum horum editio k) auctorem habet PEVTINGERVM; quem, de illa curanda, quatuor iam ante annis Caesareum diploma impetrauisse certum est. ipsum infra *concessionis* MAXIMILIANI instrumentum referemus, ubi *historiam tabulae Peutingerianae* commentabimur studiose.

III CONRADI A LICHTENAV, Abbatis Vrspergensis
Chro-

Chronicon a Neno Assyriorum rege ad Fridericum II. Imp. an. MCCXXIX. deductum; impressum per Ioannem Myller, Augustae Vindelicorum Chalcographum, anno MDXV. X. Kal. Nov. fol. celebratissimum hoc mediae aetatis opus post trium fere saeculorum decursum in monasterio imperiali Vrspergensis, dioeceseos Augustanae, in carta membranacea descriptum, primumque a PEVTINGERO ibidem inuentum, vulgatum itidem ipsius opera primum est typis publicis, l) instante maxime Episcopo tum Augustano HENRICO DE LICHTENAV, qui erat ex Abbatis posteris, non nobilitatis minus quam litterarum gloria insignis.

V ORI APOLLINIS Hieroglyphica Basileae apud Ioannem Frobenium MDXVIII. quart. possessor factus erat noster codicis graeci huius de antiquis Aegyptiorum litteris commentarii. m) venerat forte Augustam BERNARDINVS TREBATIVS, Vicentinus Italus, graece ac latine non indoctus, atque in amicitiam CONRADI admissus impetrauerat ab ipso, vt latinum ex Graeco vertere ipsi indulgeret. hoc facto excusus, cum TREBATII ad PEVTINGERVM perhonorifica dedicatione Augustae XII. Kal. Maias an. MDXV. data, publice comparuit.

g) MAITTAIRE *Annal. Typogr.* tomo II. p. 183.

b) Ita de hoc instituto noster in litteris ad Mutianum saepius iam adlegatis, & VIII. Kal. Sept. MDXIII. scriptis: Dedi nuper BEATO RHENANO, & amico, & perdocto, P. CORTESSIVM Romae formis excusum, vt de nouo imprimeretur. scripsit is in sententias Christianas accuratissime, stilo politiori & latiali. rel.

i) Commemorabilia admodum hanc in rem sunt epistolae CONRADI ad BEATVM verba: Non satis admirari aliquando solebam — homines pleros-

que ea insolentia tumentes, vel vt dicam potius ignorantiae squallore obtritos, vt etiam si disciplinas maximas profiteantur, elegantiam ipsam odio habeant, hancque vt fucatam insectari & deuouere nitantur. adeo omnes, qui propitia, vt aiunt, Minerva bene & latialiter, vel etiam graece dicere consueuere, quasi abiecto, indigno ac etiam turpi nomine poetae inclamant, dilacerant, & boatu suo a puerorum institutione ac etiam vrbe pellendos putant. Sed prob inscitiae & facinoris iniuriam! — quare non iniuria etiam apud posteriores theologos, (de erudi-

eruditio loquor) eloquentia ipsa in pretio semper fuit. — Cortesio ipsi plurimum est congratulandum, quod sacras litteras ab inculta atque temeraria lingua restituerit, hosce audaces homines, politioris litteraturae hostes, adnotauerit, profligauerit atque vicerit; cui & nos & posterum plurimum debemus. Credo modo & hoc adfero firmiter, litterarum & doctrinae monumenta aliquantulum luci reddita, ac ad claritudinem pristinam euocata esse. breuique aetas nostra (Deum opt. Max. ita rogo) perficiat, ut a caliginosa tempestate, ingenti illa socordia, putrique barbarie aliquando & integrè liberemur. Quamobrem diuinum hoc Cortesii maximeque philosophia conditum opus legito, & castigatum diligentissime denno emittito, ut etiam Germanis nobis & utilitatis & salutis conseruandaeque virtutis rectam & immaculatam eloquentia ipsa, eius quoque nitor & decor viam ostendat, qua actorum nostrorum gloriam & post fata immortalitatis memoriam consequamur.

k) MAITTAIRE *Annal. Typogr.* tom. II. p. 266.

l) Debemus hanc pleniorē primae istius *Chronici Lichtenauensis* editionis notitiam supra nobis iam commendato CORBINIANO KHAMM, qui illam *Hierarchiae Augustanae* parte III. sect. II. vbi de coenobio *Vrspergeni* agit, num. VIII. p. 497. f. luculenter admodum exposuit.

m) Haec libri frontem ornat ac tituli simul vices explet typographi ad lectores *πρὸς ὧν ἡσυχία*: damus nunc vobis *Orum Apollinem Niliacum* de *Hieroglyphicis* notis a Bernardino Trebatio *Veicentino* latinitate donatum. In quo veteris *Aegyptiorum* sapientiae thesaurum reperietis, vulgo haud dum cognitum, & miras rerum ac animalium naturas ac proprietates. Eum insignis ille meliorum litterarum antistes Chunradus Peutinger apud *Vindelicos Augustani* Senatus a secretis & *Caesareae Maiestatis* a Consilio, liberaliter non ita dudum nobis communicauit. Bene valete, & Frobenium amate.

VIII

Solent plerumque inter eruditorum scripta non illa tantum sedulo adtendi atque notari, quibus vel de autorum voluntate, vel fati benignitate, huius vsura lucis contigit: sed illa quoque curiosius inuestigantur, quae in scriniis abdita *anecdotorum*, *affectorum*, aut simili nomine censentur. huius generis & *Peutingeriana* aliqua adhuc memoranda superant, quorum cognitione tanto minus nos quidem lectores nostros defraudabimus, quanto fauentior nobis ipsis in illa acquirenda fortuna adparuit. diximus supra *bibliothecam Peutingerianam* ad hunc vsque diem a reuerendis *Societatis Iesu* patribus *Augustae* possideri. in hac, quos eodem loco lauda-

laudauimus, *amici*, inspiciendi facultate beneuole impetrata, ducs *MStorum Peutingermanorum Codices* deprehenderunt, eorundemque *summam* per litteras ad nos retulerunt. *primus*, maximae formae *tomus*, exteriori sui parte schedulam agglutinatam ostendit hoc titulo signatam: *Inscript. & annot. Contr. Peutingeri pleraque.* in prima pagina index eorum conspicitur quae hoc volumine continentur, ipsa PEVTINGERI manu scriptus. quod quum & *aliorum* auctorum, FRANCISCI BARBARI, CLEMENTIANI FORTVNATI, HIERONYMI DONATI, VALENTINI MORAVI, & quorundam *Anonymorum* lucubrationes; item, *Imperatoris Caes. Karoli Aug. Magni Testamentum*; eiusdem *Decretum super Quadragesima*; *super iniusta Imp. Caes. Hluduuici Aug. Pii abdicatione ab Imperio*; epistolam *Imp. Caes. Constantini Aug. Maximi de baptismo recepto*, & alia quaedam minoris momenti complectatur; omissis his, illorum iam tantum recensum instituemus, quae ad ipsum PEVTINGERVM auctorem spectant proxime. sunt vero:

Epistola ad Cardinalem Caruafalum. de hac, quod edita etiam exstet, ad huius capitis art. VII. num. III. iam expositum est.

Epistola de nomine Augustus ad THEODORICVM RISICHAEVVM, (in ipso Codice *Reysacher*).

Interpretatio super nomismatis Herculis inscriptione Graeca.

Maiores Regum Portugallensium VALENTINI MORAVI ad Ch. Peuting.

PEVTINGERI *annotationes de annis Caesarum Germanorum ex monumentis publicis.*

In plerosque aulicos & Romanam curiam sequentes.

CH. PEVTINGER *de Morinis.*

Alter tomus eiusdem formae ita inscriptus est:

Supellex Peutingermana in Libr. ff XXXIII. & in fortiati nono. de supellectile legata. denique

Libri Annotationum, cui propria itidem manu CONRADVS praescripsit; *se hunc incepisse scribere tunc Scholasticum Iuris Patauii an. MCCCCXXXVI.* supra iam meminimus. ceterum facile, putamus, qui de ingenio nostri atque doctrinae, qua polluit, pretio ex hactenus traditis existimare didicerunt, persuasuros sibi esse, non indigna fore horum ἀνεκδοτῶν pleraque, quae communi plurium vsui videntur; quod vt fieri aliquando, fauente Deo, possit, atque ista non sine gratae posteritatis fructu vna cum auctore abiisse dici queant; in hoc quidem nos operam omnem atque industriam ponemus. supereft autem adhuc vnum memorabile inter inedita nostri monimentum, quod vero an inter affecta, an perfecta, an etiam deperdita referendum sit, dicere non habemus. interim ipsius indicem nobis seruauit CONRADI coniunx MARGARITA, quae in epistola latina MSta, quam subinde iam adpellauimus, commemorat mariti librum Augustalem, siue compendium historiae Augustae. ipsa VELSERIAE verba ad calcem articuli transcribemus, n) atque heic saltem promissi, priori capite facti, memores, quae ad notitiam qualemcumque istius epistolae spectare videbuntur, adhuc expediemus. seruata haec itidem est inter λειψανὰ αὐτοῦ γκαφᾶ bibliothecae Peutingerianae, satisque prolixa, quum in decem vsque folia integra excurrat. inscripsit illam PEUTINGERIA venerando & praestantissimo domino, CHRIST. VELSER, ICto, ecclesiarum Ratisponensis & Bambergensis S. Stephani praeposito, fratri & praeceptori amantissimo, ex Gynoetio suo Kls Decemb. anno salutis MDXI. auspiciū epistolae facit Apologia quadam sexus sui contra GEORG. EMSE- RVM, quem sacerdotem & eruditione & vitae dexteritate clarum, maritique sui amicum singularem, citat. ediderat ille non multo ante libellum vernacula lingua contra adulteros; in quo de feminarum infortunio eruditus viris conlocatarum quaedam posuerat, quibus

bus videbatur, offensa difficili atque molesta illarum sorte, plane feminas ab ineundo cum hominibus, qui in litteris viuunt, matrimonio dehortari atque absterreere voluisse. haec cum dura nimis atque citra rei veritatem pronuntiata ab E M S E R O *nostrae* viderentur, praeter rationes non nullas, vel ipsi aduersario haud inficiandas, exempla potissimum ex erudita antiquitate profert feminarum plurima, quae, vel ipsa hac re & fuerint beatae, & se quoque tales existimauerint, quod in tori societatem admisissent maritos, quorum summa in studiis & fere vnica voluptas fuisset. et hoc quidem argumentum decore non minus quam eleganter, atque ita tractat, vt simul tacite propriam *causam*, o) mascule tamen, agat. ipsum *epistolae*, quam *diatriben* magis dixeris, argumentum viginti nouem capitibus distributae in explicandis erudite tum *Inscriptionibus antiquis* tum *nomismatis* plerisque versatur, quibus illo tempore CONRADI *Coniugis* *κειμηλιαρχειον* superbiebat. ceterum insigne hoc atque ad omnis aevi homines memorabile monumentum, quemadmodum haud vulgarem tum *latini sermonis*, tum *antiquariae cognitionis*, facultatem, C H R I S T O P H O R I partim *fratris*, partim *mariti* institutione comparatam, & sedula exercitatione maximis incrementis auctam, abunde ostendit: ita tantum V E L S E R I A M illarum *feminarum* gregi eximit, quas, inuita saepius Minerua, *clararum litteris* nomine adultores compellant, quantum locum ipsi inter *viros* omnigena doctrina florentissimos adferit minime postremum.

n) Ita vero PEVTINGERIA *epistolae* laudatae cap. XXVII. haec sunt *titulorum*, vt puto, *insignium conscriptiones*, quas ex plerisque *nomismatis nostris* tibi transmittere volui. plura quidem alia, hiis ab imaginibus dissimilia habemus, quae non hic, sed coniunx noster in libro suo *Augustali* referre

curabit. Et cap. XXVIII. nomina autem & titulos & inscriptiones Imp. Caes. Karoli Aug. Magni & aliorum, qui post eum cum occidentis, tum Constantinopolitano praesuerunt imperio maritus noster in compendio suo *historiae Augustae* accumulatissime refert.

o) Illam etenim in hanc fere sententiam exorſa ; a cura domestica relaxata paullulum, studio litterario perfruebar, quo & plurimum oblectari soleo, rel. postquam contrarium potius monstrare adlaborauisset, his verbis claudit : & ut semel finiam, babes modo non solum eruditiorum, sed & aliorum uxores ; quae, si studia virorum amplecti, & domesticae curae & labori coniugali inuigilare noluerint, eas esse penitus incommodas atque inutiles. haec pro ingenio meo perquam mediocri praefari conlibuit. ipsam tandem epistolam, capite XXX. quod *Dedicatio operis* inscribit, ita absoluit : Cum pene autem omnia vetustatis monumenta ab Italis vel Romanis tuis, (degebat autem tum Romae CHRISTOPHORVS) occupata sunt, nullusque nobis, & forte etiam frigidiori caelo natae, (salimur, an tacite pungit IOANNEM FRANCISCVM MIRANDVLAE comitem, qui in litteris Mantua XV. Aug. An. MDVI. ad CONRADVM Maritum scriptis Germanis obiecerat, quod frigidus caelo nati essent, & perpetua quasi glacie torperent ; vnde fiat, ut citius fere pariat elephas, quam ipsi aliquid operis in lucem edant ; addiderat tamen, quum tam longi foeturae incubent, maturiores fortasse partus in lucem edere :) scribendi locus conceditur ; videorque mihi in alieno foro liti-

gare. Ne tamen ingenium nostrum sine stilo, lectione sola, obruatur, sed maiorem in modum excitetur, haec, quantum imbecillitas passa est, Conlectanea manu nostra scripta paucis expedita verbis, inculta vel nuda potius, ad te dono mittimus ; tibi dedicamus. Rogo sororis tuae opus animo fraterno suscipias, & si quae non recte conlocata inueneris, pro tua prudencia castigabis, ut corrupta auspiciatissime in integrum restituantur, & tandem nominis tui splendore inlustrata Romae si non Augustensia, in lucem prodire saltem non erubescant Augustana. patet ex postremis hisce verbis PEVTINGERIAM voluisse, ut, curante fratre, typis Romanis ederetur haec epistola ; num factum sit, haud liquet. ceterum, ubi nos primum illam legimus, in mentem veniebat recordari eorum, quae PLINIUS noster Lib. I. Ep. XVI. de POMPEII SATVRNINI vxore, eruditissima femina, eiusque epistolis ad Euricium amicum scripsit : legit mihi nuper epistolas, (Saturninus) quas uxoris esse dicebat. Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi, quae, siue uxoris sunt, ut adfirmat, siue ipsius, ut negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit.

X

Satis haec quidem, pro instituti ratione, videri poterant de scriptis nostri siue editis siue ineditis disputata fuisse ; sed vnici adhuc addenda est mentio, quod, quia dubium adhuc erat, an inter haec vel illa referendum sit, immo an prorsus ad PEVTINGERVM pertineat, neutri nos ordini interim aggregandum, sed sigillatim referendum ducebamus.

mus. scilicet, auctor est MELCHIOR GOLDASTVS p) conditorem haberi *nostrum Commentarii* alicuius *historici*: *Von viel vnd mancherley historien in viel Landen vnd Gegenden geschehen von dem Iabr 903. bis auf 1521.* at enim vero commode hoc ipso, dum haec scribimus, tempore accidit, vt Lipsiam adpelleret vir generosus, PAVLLVS ASTETTEN, *patricius Augustanus*, fautor aestumatissimus, in itinere per Germaniam constitutus; atque sermone, vt fit, his de rebus habito nos humanissime doceret, non vidisse solum, sed possedisse etiam aliquando se hunc ipsum *Commentarium* typis exscriptum, qui tamen nec auctoris, nec loci impressiois, neque aetatis vllum indicium praese ferret: ceterum *rebus* fere vnice *Augustanis* ad *annalium* morem descriptis absoluator. neque vero adeo dissimile veri esse, a PEVTINGERO ex *antiquis Chroniciis* libris concinnatum atque in priuatos forte tum suos tum amicorum vsus excusum litteris fuisse. quidquid autem hac de re sit, donec luculentiori olim forte notitia illius perfrui liceat, praesenti, qualiscumque demum est, contenti sumus. ceterum de alio adhuc quodam *monimento Peutingeriano*, quod *editum & ineditum, deperditum & inuentum* habitum haectenus est multis, maiori cum diligentia disserendum nobis superest. celebres illas innuimus antiquioris aeui reliquias, *tabulam* nempe *Peutingerianam*, cuius tum *constitutio* atque *pretium*, tum *fata*, plurimis fortasse haud satis haectenus explorata dum magis exposite dicere aggredimur, rem nobis facere videmur neque a proposito alienam, neque cognitu inutilem siue iniucundam. quid potissimum rei hac adpellatione designetur, paucis, putamus, qui in litteris colendis aliquam aetatis particulam consumserunt, prorsus incompertum habetur. esse illam nempe *cartam* aliquam *itinerariam*, circa saeculi IIII. finem, THEODOSIO I, cui *Magni* cognomentum est, imperante

delineatam, qua *itineraria* exercitus Romani illa tempestate per integram fere occidentalis imperii plagam facta describantur. *auctoris* porro *nomen* quamuis ignoretur, patere tamen rerum intelligentibus, illam neque a quopiam erudito, & Geographicae artis perito conditam, neque hunc in finem concinnatam fuisse, vt orbis, quae tunc erat, terrarum faciem depictam exhiberet: quin potius a *Metatore* aliquo, qualium tunc frequens Romanis vsus, descriptam esse, vt delinearet *viarum stationumque* rationes, institundas Romanae militiae per varias imperii prouincias. atque hinc demum conligi, male facturos esse, quicumque illam perfectae cuiusdam *tabulae geographicae* loco existimare praesumerent; tum vero illos iterum minus rectum precium ipsi constituere, qui plane negligendam putarent. quin immo egregium quoddam *vetustatis monumentum* iure illam censeretur, cuius beneficio tam multa *Geographiae* istius temporis vniuersim, quam celebratissimo praesertim illi ANTONINI *itinerario* lux commodari queat. ceterum *Peutingerianae* adpellatio ex hoc ipsi haesit, quod PEVTINGERVS a CONRADO CELTE, qui *primus* illam casu in *coenobii* cuiusdam Germanici *bibliotheca* detexit, siue dono siue precio acceptam, *seruauit* sollicite inter sua *κειμηλια*. non autem, multorum more, ipsius inspiciendi copiam eruditis inuidit, sed amicis aduenisque litteratis aliis, qui frequentes tunc admodum *Augustam* PEVTINGERI videndi causa accesserant, iucunde ostendit. inter hos non postremus BEATVS RHENANVS, primus fere in publicis *scriptis q)* *tabulae* istius mentionem fecit; vnde maxima doctos viros cupido incescit typis illam aliquando communi curiosorum vsui descriptam videndi. neque deesse voluisse *nostrum* ipsorum desideriiis, sed serio in animo habuisse illius vulgandae curam, luculento prorsus indicio est *diploma r)* aliquod *Caesaris*, quod iam anno MDXI.

de illa edenda impetrauerat. interim, abieciſſe PEVTINGERVM denuo conſiliu iſtud inſequenti tempore, euentus docuit; quamuis cauſſa plane incomperta habeatur; niſi forte publica negotia, quae otium fere omne ipſi ſurripuerunt, illa autem res maximum omnino poſtulabat, inter grauiffima impedimenta ſ) fuerint. haec interim iactura ferenda erat aliquantum aequiori animo doctis, niſi grauior mox reddita fuiſſet, quum poſt CONRADI obitum nullum amplius *tabulae* veſtigium adpareret, adeoque illis ſpem omnem ſuam deluſam conquerendi anſam praeberet. rediit vero tantisper animus, vbi interpoſito quadraginta, & quod excedit, annorum ſpatio contingeret, vt inter *ſuppellectilis litterariae Peutingerianae* reliquias detegerentur *ſchedae duae*, quas hanc ipſam deſideratam adeo, totque votis expetitam *tabulam* eſſe indubiis plane argumentis exiſtimabatur. mox illae ad manus inluſtris viri, MARCI VELSERI, perlatae, quamuis pro ea, qua in his litteris ad miraculum vsque excellebat, ſagacitate deprehenderet facile, non eſſe *ſchedas* haec verum illud atque genuinum *Itinerarii ἀπογραφον*; ſed *fragmenta* tantum ipſius ex maiori opere delineata; non tamen inuidenda illa eruditorum oculis cenſuit, quos praefentibus etiam libenter vſuros pernoſcebat. igitur ſumma fide atque accuratione deſcripta ad ALDVM *Venetias* tranſmiſit, vt typis ibi ederet; atque *explicationes* addidit admodum luculentas, quibus tum librariorum errores emendauit, ab autore inconcinnius poſita commode interpretatus eſt, dubia vero aut incerta ſtabiliuit atque confirmauit. libri *index* hic eſt: *Fragmenta tabulae antiquae, in quibus aliquot per Rom. prouincias itinera.* ex *Peutingerorum bibliotheca*, edente & explicante M. Velfero, Matthaei filio, Aug. Vind. cum priuilegio Venetiis MDXCII. apud Aldum 4. dedicationem ad virum ill. & nobil. IACOBVM CVRTIVM ASENFFTENAV, S. R. I. Procancellarium ſequitur praefatio, qua,

qua, quae ad libri institutum cognoscendum pertinent, edis-
feruntur. interim iteratis vicibus repetita est horum *frag-*
mentorum editio. etenim non multo post VELSERVM illa
aeri incidi denuo curauit & *Antuerpiae* typis *Ioannis Moreti*
MDXCVIII. vulgari ABRAAMVS ORTELIVS. post hunc
theatro Geographiae veteris PETRI BERTII Amstel. anno
MDCXVIII. fol. inserta fuerunt; quod idem fecit IOANNES
IANSONIVS in *accuratissima orbis antiqui delineatione cum*
tabulis Peutingerianis, Amstel. MDC LIII. fol. reg. deni-
que comparent etiam in editione *Operum Velseri Norimber-*
gensi. v) equidem recentiori aetate CLAVDIVS NICASIVS,
MENSO ALTINGIVS, ADRIANVS RELANDVS, HEN-
RICVS CHRISTIANVS HENNINIVS, & forte plures alii
cogitationem susceperunt *fragmenta* ista cum *nouis* iisdem-
que amplissimis *commentariis* denuo exscribendi; x) nisi po-
tentior mortis vis illorum destinata discussisset. interim dum
sic, vel ipso VELSERO praeunte, aut omnis plane spes
decollasset, aut minima certe superesset apud eruditos, veri
aliquando *tabulae Peutingerianae* exempli *αυτογγραφ* dete-
gendi, accidit aetate nostra mirabili fortunae fauore, vt ex
obscurae illud noctis vinculis, quibus per ducentos fere an-
nos constrictum in puluere & squalore delituerat, in lucis
auras, inuidendo maioribus nostris euentu, protraheretur.
& seruasse omnino videbatur illius *inueniendi gloriam* arcana
fati prouidentia viro alicui, qui cum generis tum doctrinae
atque meritorum ornamentis, antiquitatis praesertim studio,
aetatis suae PEVTINGERVM exacte referret, atque adeo
dignissimus foret, qui cum PEVTINGERO ob *seruatum*
tam insigni *vetustatis monimentum* in immortalis laudis so-
cietatem veniret. est ille inlustri atque amplissimus vir
VOLEGANG IACOB. SVLZERVS, *filius*, saepius iam nobis
commendatus, qui, dum *Augustae* anno MDXIII. mense
Iulio forte *bibliothecam Peutingerianam* curiosius perlustra-
ret,

ret, in hanc tabulam simul incidit, atque instituta sollicitè cum *Apographis Velsorianis* comparatione, obseruatisque curate, quae VELSERVS descripserat, integri exemplaris iudiciis atque propriis characteribus, veram illam esse atque genuinam *tabulam Peutingerianam* detexit. nunciata haec res statim per *litteras publicas*, y) mirum quantum apud intelligentes excitauit gaudium. accidit interim, vt non multo post famigerabilis apud *Augustanos bibliopola* PAVLVS KVHZIVS prudentiorum consilio illam a DESIDERIO IGNATIO PEUTINGERO salubri admodum precio redimeret, venum iterum expositurus si emtor opportunus contingeret. nec defuisse *plures* z) Helenae huius proci dicuntur; quos inter tamen vnus omnium *Serenissimus Sabaudiae Princeps* EVGENIVS, heros maximus, idemque Musarum Hercules incomparabilis, reportauit, cuius inter gazas litterarias vel regibus inuidendas adeo iam adseruatur *κειμήλιον* hocce praestantissimum, paremque VELSERO commentatorem exspectat.

p) GOLDASTVS *de bello Bohemico* lib. III. cap. VIII. §. 3. p. 473. atque ex hoc IO. DECKHERVS *de scriptis a despotis*, num. 268. p. 41. editionis Cel. FABRICII ad calcem *anonymorum* PLACCH; qui idem refert in *theatro* p. 463. n. 1827.

q) B. RHENANVS in *Commentariis rerum Germanicarum* plurimis locis, vbi illam modo *provincialem*, modo *itinerariam*, modo *militarem* adpellat. alii & *Theodosianam* dixerunt, ad aetatem maxime respectu habito.

r) Placet huc integrum transferre *Imperatoris diploma*, quod, casu abs se alicubi inuentum, *αυτογραφον* tamen, nobiscum communicauit V. C. IOANNES IACOBVS HASIYS; & hoc est;

MAXIMILIANVS Diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper augustus, ac Germanie, Hungarie, Dalmatie, Croatic, &c. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundie, Brabantie, &c. Comes Palatinus, &c. Quod & si Nos pro solita nostra clementia, eos, qui studia litterarum colunt, plurimum diligimus, illos tamen precipua & singulari gratia nostra prosequimur. Quorum industria libri & monumenta Venerande Vetus-
tatis quotidie exquiruntur. Et ne penitus obruantur, in lucem emittuntur in communem omnium vtilitatem. Cum itaque honorabilis Conradus Peutinger, Iur. V. Doctor, Consiliarius noster fidelis dilectus, Exemplaria Itinerarii Antonini Caesaris
I Pre-

Predecessoris nostri, & Pauli Foroiulienfis Longobardi, & Iornandis Gotti de rebus Longobardorum & Gottorum sua diligentia conquifuerit & excribi curauerit, quos etiam in gratiam noſtram, & commodum veritatem Historie ſcire volentium formis excudi, atque in publicum prodire conſtituit. Ne ergo diſpendium aliquod patiatur, hanc ſibi gratiam fecimus, & conceſſimus, & tenore preſentium facimus, & concedimus, ne quis in vniuerſo Rom. Imperio, & omni ditione noſtra per continuum Decennium ſubſequens ab ea die, qua dicti libri ex ordinatione ipſius Conſiliarii noſtri impreſſi fuerint, citra, preter, & contra eius voluntatem, & ſcitum predictos libros & chartas imprimat, vel imprimi faciat, nec etiam alibi impreſſos in eodem noſtro, & ſacro Rom. Imperio vendat, vel vendi faciat. Sub pena amiſſionis Cartarum & Librorum, quorumcunque ſine predicti Conſiliarii noſtri voluntate & aſſenſu. Quos etiam de facto idem noſter Conſiliarius, vbicumque eos compererit, accipere, & in ſui vtilitatem conuertere poterit. Harum teſtimonio literarum ſigilli appenſione muniturum. Datum in Oppido noſtro Friburgi die prima Menſis Martii anno Domini milleſimo quingenteſimo vndecimo, Regnorum noſtrorum Romani viceſimo ſexto, Hungarie vero viceſimo primo.

Ad Mandatum Caef. Maieſt.

ppium.

XI

Supereſt vt de amicis adhuc aliqua commemoremus, quorum admodum multos in longiore vita & tanta nominis celebritate noſter ſibi conciliauit. enim vero quum nemo fere fuerit iſto tempore qui ſtudia, vt non ſimul PEVTIN-

s) Quum aliunde de certa aetate haud conſtiterit, qua tabula iſta *Pevtingerum* poſſeſſorem naſta ſit, hoc interim iam ex hoc diplomate quomodo- cumque poteſt effici. ceterum, quum *Itinerarium Antonini* in diplomate ad- pelletur, adparet PEVTINGERVM tabulam ſuam pro vna eademque cum ipſo tunc habuiſſe; quam tamen inſi- gniter ab illo diſcrepare proximo mox anno facili negotio diſcere poterat, quum anno MDXII. CHRISTOPHO- RVS LONGOLIVS *Parifiſis* apud Hen- ricum Stephanum primus *Itinerarium Antonini* emitteret.

t) Neque tamen remotam cupimus cauſſam a VELSERO in *praefatione* adlegatam.

v) Vbi p. 705 — 772. occurrit.

x) Referente eel. IO. ALBERTO FABRICIO in *indice* Voluminis II. & III. *bibliothecae latinae v Tabula*.

y) *Nene Zeitungen von gelehrten Sa- chen* MDCCXV. p. 116.

z) Ampliſſimum *Senatam Lipſien- ſem* & *Sereniſſimum Principem Guel- ferbytanum* conceptis verbis adpellat vir clariffimus EBERHARDVS DA- VID HAVBERVS in *Zuſaetzen zur Historie der Landkarten* p. 5. qui ad te- ſtem, clariffimum itidem virum PHIL- IPPVM IACOBVM CROPHIVM Gymnaſii Aug. Rectorem & Biblio- thecarium reipublicae meritiffimum prouocat.

GERVM

GERVM amaret; plurimi etiam, quod multum ipsum fide, multum intelligentia praestare cognouissent, eius consilio in negotiis, iudicio in studiis uti percupiebant. fuerunt inter hos, IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDV-LANVS; *a)* HERMANNVS COMES A NVENAR, *b)* BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS, *c)* MARTINVS LVTHE-RVS, *d)* GEORGIVS SPALATINVS, *e)* CONRADVS MV-CIANVS, *f)* IOANNES CVSPINIANVS, DESIDERIVS ERASMVS, *g)* IACOBVS SPIGELIVS, *h)* BEATVS RHE-NANVS, IOANNES AVENTINVS, VLRICVS ZASIVS, THOMAS VOLPHIVS, IOANNES FABER, *i)* THOMAS VENATORIVS, PETRVS BONOMVS, *k)* & sexcenti alii. eminent tamen inter illos *triumviri* huius aetatis maximi, IOANNES TRITTHEMIVS, IOANNES REVCHLINVS, VLRICVS HVTTENVS; quorum quidem inlustribus exemplis, quum omnes persequi iam haud liceat, ostendere vel duobus verbis placet, quomodo *amicis* vsus sit PEVTINGERVS; vnde de reliquis facile fuerit lectori argumentum capere. TRITTHEMIVM quidem ita amavit, ut secum habere *Augustae* vehementer cuperet, atque hanc ob rem apud Imperatorem MAXIMILIANVM de honesto ipsi stipendio, aliisque rebus ad vitae vsu necessariis, prospiceret: *l)* quod tamen ille accipere renuit. *m)* REVCHLINI vero causa quantum cupiuerit *noster*, & quam strenue ipsius partes apud MAXIMILIANVM tuitus sit, amplissima itidem documenta restant. *n)* in HVTTENNO denique insigni etiam benevolentiae documentum edidit, dum, amici honoribus experturus quantum *Caesaris* gratia valeret, ipsum ita commendavit *Imperatori*, *o)* ut illi in magno atque frequentissimo procerum confessu lauream poeticam non sine summae clementiae significatione imponeret.

a) Fuisse anno MDII. MIRANDV-LANVM *Augustae*, pro suis oppidis atque fortunis periclitantibus apud

Caesarem deprecaturum, ex *epistola* inde ad PIRCKHEIMERVM XVIII. Kal. Ian. scripta constat; quo tempo-

re verisimile est hanc amicitiam primum contractam fuisse, mutuis posthaec officiis studiose cultam.

b) Confer clariss. IO. FRID. CHRISTII *Noctium Academicarum specimen* III. pag. 249.

c) CONRADVS RITTERSHVSIUS in *vita Pirckheimeri*, quam GOLDASTVS huius *Operibus* praefixit, p. 25. amicis, ait, *Pirckheimeri merito adiungimus Conradum Peutingerum, Ictum Augustanum, ipsum quoque Caesaris Consiliarium & insignem antiquarium, qui & Alciato, & aliis, quae exteris, quae ciuibus viris clarissimis magno in precio habitus fuit.*

d) Ipse LVTHERVS hac de re in *epistola ad SPALATINVM*, *Epistolarum* tomo I. n. 62. p. 83. b. *coenani heri apud Conradum Peutinger, doctorem & ciuem, & virum qualem melius nosti; qui vnus omnium est in mea re studiosissimus, nec segnius Senatores alii.*

e) CHRISTIANVS SCHLEGELIUS in *historia vitae Spalatinianae* §. XLIII. litt. Bb.

f) VILELMVS ERNESTVS TENZELIUS in *vita Mutiani* sub titulo *supplementi primi ad Casp. Sagittarii historiam Gothanam Ienae MDCCI. 4.* edita.

g) Exstat inter *Epistolas Erasmiannas Operum* tomo III. vna ad PEVTINGERVM amoris atque officii plenissima.

h) Vide SPIGELII dedicationem *Epigrammatum Ioannis Sapidi* An. MDXX. editorum ad Peutingerum.

i) Hic, cognomento *Augustanus* dictus, erat Caesaris ab orationibus sacris, & ab ERASMO PEVTINGERO enixe commendatus *epistola* illa quam not. g) indicauimus. conf. IACOBI ECHARDI *Biblioth. Praedicator.* tom. II. p. 80. exstat huius FABRI insigne *elogium* PEVTINGERI in oratione su-

nebri MAXIMILIANO Imp. habita apud FREHERVM *Script. German.* tom. II. p. 405. vbi ipsum *omnium litteratorum ac litterarum optimarum decus & gloriam* adpellat.

k) Hunc *secretarii* titulo apud MAXIMILIANVM Imperatorem insignem anno MCCCCXCVI. Augustae fuisse, *epistola* inde a. d. XXI. Aprilis ad REUCHLINVM data, interque Reuchlinianas obuia, testatur, quo primum tempore PEVTINGERO ipsum innotuisse, & ex studiorum similitudine amicitiam conciliatam credibile est. *Episcopatum* posthaec *Tergestinum* adeptus, quantum doctrinae ipsius fauerit, *epistola Sermonibus conuiualibus* praemissa luculenter patet. exstare perhibent GESNERVS in *bibliothecae* f. 546. b. HENDREICHVS in *Pandectis Brandenburgicis* f. 651. & VGHELLVS *Italia sacra* tom. V. Col. 582. n. 46. *epistolas Bonomi* singulari Volumine comprehensas, quas inter haud dubie etiam fuerint ad PEVTINGERVM missae.

l) Pararium hac in re agebat communis vtrique amicus PIRCKHEIMERVS, qui ita in *epistola* ad TRITHEMIVM Kal. Iul. anno MDVII. CELTIS vero ac praecipue PEVTINGERVS me rogarunt ut ad te scriberem, & intelligerem, an tibi animus esset, (habito stipendio a serenissimo rege nostro) Augustam te conferendi: se enim operam duros, ut tibi honesta offeratur conditio. offerunt & domum & alia quamplura, quibus habitis ociose philosophari possis procul ab omni strepitu. tuum igitur considerare erit, quid tibi faciendum sit; rel.

m) Ita enim post octo dies Herbipoli ad PIRCKHEIMERVM scripsit TRITHEMIVS: *Conditionem per CELTEM & PEVTINGERVM mihi propositam, ut litterae tuae significabant,*

bant, cum sim Monachus & regularis disciplinae professor non convenit acceptare; gratias tamen ago viris illis amicis Celti & Peutingero quantas possum ingentes, qui pro me curam habentes meae consulere paupertati & desolationi non contemnunt. — amicis munificentissimisque viris Peutingero & Celti rescripturus meo nomine gratias agito. neque minus graviter idem in epistola ad PEVTINGERVUM, a. d. VI. Sept. scripta: BILIBALDVS PIRCKENHEYMER communis noster amicus scripsit ad me ante paucos menses, eam mihi conditionem ad instantiam tuam & amicorum a regia maiestate dispositam, qua, si velim, sub certo sufficientique stipendio quoad vixero libere mihi deinceps liceat in ciuitate Augustana philosophari: domum quoque aptam cum ceteris vitae necessariis copiose fore constitutam, nihilque restare amplius, nisi quod meum in his duntaxat praebeari consensum. Gratias Caesareae ago maiestati, tibi quoque & ceteris in communitate amicis habeo non vulgares, pro tanta benevolentia in me vestra. Conditionem vero, quam mihi proponitis nullatenus acceptare possum. Quod si Maiestas regia pro chronicorum aeditione meo delectatur officio, voluntarius & paratus sum hic in meo facere coenobiolo quidquid lucubrandum iniunxerit, modo labor ipse meus aliquantulum pro loci recompensetur necessitate, ne grauis persona indicetur mea alienis intenta vel onerosa. Amicissimo tamen adfectui tuo erga me gratias iterum atque iterum ago, & ne moleste feras hanc meam sententiam rogo.

n) Nemo tam rudis est rerum quae ante nos gestae sunt, qui Reuchliniani illius certaminis tantis ab aduersariorum parte animorum motibus agitati historiam ignoret. nemo etiam est

quem fugiat, illa aetate pro vti optimus quisque fuerat atque doctissimus, ita REUCHLINI ipsum causae maxime fauisse. hos autem inter minime postremus erat PEVTINGERVS. etenim veluti pridem quam ortum illud fuisset, quod anno MDX. contigisse nouimus, amicissimum eundem habebat; ita etiam posthaec nullum temere officii aduersus ipsum, apud Caesarem praecipue, argumentum praetermisit. VLRICVS HVTTENVS fidiissimus itidem REUCHLINI παρρησιας, in epistola ad NVENARIVM, quae inter acta Reuchliniana a celeb. viro HERMANNO VON DER HARDT studiose conlecta, & in historia reformationis litteraria, quam is adpellat, iunctim edita parte II. p. 146. exstat: sed & iam nunc multi clari viri nobiscum faciunt. Quippe GARNIONIS causam potens in sua ciuitate tueretur apud Noribergam B. PIRCKHEYMER, Augustae PEVTINGERVS, in Pannoniis & Viennae CVSPINIANVS, uterque opibus pollens ac eruditione splendidus. PIRCKHEYMERVS in epistola apologetica ad LAVRENTIVM BEHEYM, Canonicum Noribergensem, Nurembergae VI. Non. Octobr. An. MDXVII. per Fridericum Peypus impressa, & apud eundem HARDTIVM l. c. p. 133. a. obuia: Nunc vero, scribit, personati & digno operculo tecti omnia etiam in omnes sibi licere arbitrantur (Colonienses), nam ut reliquas eorum fileam ineptias nonne hoc piaculo vel risu potius dignum, quod tot tantosque viros tam effrenate laceessere, tam petulanter sugillare non verentur. Conradum Peutingerum, Io. Cuspinianum, qui ambo, praeter iuris lauream ea fulgent dignitate ut diui quoque Caesaris etiam secretioribus adhibeantur Consiliis; rel.

o) Narrat ipse hanc rem HVTTE-

NVS in epistola ad ERASMVM Bamberga MDXVII. d. XII. Iul. scripta, & inter epistolas Erasmi in appendice num. CLIII. opp. tom. III. p. 1618. obuia, verbis: *Venetiis ad Germanos nostros redii, cumque Augustam appulsi, in PEVTINGERVM, IACOBVM SPIEGEL & STABIVM mathematicum incidi, & productus ab illis ad Caesarem, corona poetica in magno nobilium conuentu donatus sum. neque multo post, vt gratum erga PEVTINGERVM animum demonstraret, dedicauit ipsi epistolam suam, hoc indice: Vlrichi de Hutten Equ. Germ. ad principes Germaniae vt bellum Turcis inuehant, Exhortatoria, publico Germaniae Concilio, apud Augustam Vindelicorum, anno Domini M. D. XVIII. Maximiliano Austrio Imperatore, in officina excusoria Sigismundi Grimm, Medici, & Marci Wyrsung. excusam; vbi inter alia haec habentur: Non memoria excidit, quanta tu nuper diligentia, quantoque studio, redeuntem ex Italia me commendaueris Maximiliano Caesari. Qui quum tua graui oratione, in confessu amplissimorum virorum, de meis studiis, deque illa aerumnosa per Europam peregrinatione, simul de quadam mea feliciter illi pugnata pugna persuasus esset, vt me honoraret; quos tu non magnificos titulos, quae non celebria nomina, quas immunitates, quae*

pruilegia protulisti? vt ingratiissimus sim omnium, qui usquam viuunt, mortalium: nisi te valde amem ac reuerenter colam. pro inde continuo oculis meis obuersatur, qua me primum hospitalitate in domum tuam accepisti; deinde, qua praedicatione, quibus amicis commendasti; postremo, qua pompa ad Caesarem adduxisti; vt ille tuo instinctu ad se admisit; vt Coronam poeticam imposuit: illam aio coronam, illam lauream, quam tu ante domi tuae, accurate contexente & adornante filia CONSTANTIA, omnium, quae istae sunt, puellarum & forma & moribus praestantissima, apparaueras; rel. in alia ad PIRCKHEIMERVM epistola circa hoc ipsum, quo haec facta sunt, tempus, anno nempe MDXVIII. VIII. Kal. Nouembr. Augustae scripta, quam luculentis Commentariis inlustratam denuo emisit Cl. BURCARDVS, p. 57. haec leguntur: multum mecum est — CHVNRADVS PEVTINGER, quocum vetus mihi iam, vt nosti, consuetudo est. quamquam hunc mihi negotia, quibus obruitur, homo alioqui studiosorum omnium, ac nostri plurimum generis obseruantissimus, eripiunt ac extrahunt. ceterum ipsum Diploma HVTTENOE a Caesare super hac re datum exhibet idem BURCARDVS tomo III. p. 57. in quo non obscura simul commendantis PEVTINGERI mentio.

XII

Has autem amicitias doctrinae virtutisque studio maxime conciliatas quemadmodum ad extremum vsque spiritum integras atque illibatas conseruauit *noster*; ita etiam frequentiori litterarum vsu studiose aluit. placet illarum indicem heic texere, quarum quidem cognitio ad nos haecenus peruenit; quae, quum non adeo multae sint, & tamen credibile admodum existat, longe plures, vel in aliis epistolarum syntagmatis editas

editas forte reperiri, vel *ineditas* in eruditorum scriniis seruari; impense simul obtestamur viros doctos quibuscumque vel *editarum* notitia vel *ineditarum* copia est, velint ipsas beneuole nobiscum atque liberaliter communicare, vt cum reliquis aliquando PEVTINGERI *opusculis* vulgari publico vsui possint. quae nobis, vt diximus, hucusque innotuerunt, hae fere sunt, seruato temporis ordine conlocatae:

MCCCCXCVIII. PEVTINGERI ad REVCHLINVM IIII. Kal. Febr. Augusta scripta: *Quae litteris tuis apud Fucaros, rel. inter Reuchlinianas*, Hagenoae MDXIX a Thoma Anselmo 4. editas.

MDIII. *Eiusdem* ad eundem, X. Kal. Maias: *Gaudeo plurimum me tibi*, rel. ibidem.

MDVI. IOAN. FRANC. PICI MIRANDVLANI ad PEVTINGERVM, Mantua XV. Aug. data: *Salue; dum nonnulla*. rel. inter Opera MIRANDVLANI, Argentoraci MDVII. a Ioanne Knobloch, fol. edita.

MDVII. IOAN. TRITTHEMII Abbatis ad PEVTINGERVM Herbipoli d. VI. Sept. *Bilibaldus Pirckenheymmer communis*, rel. inter *epistolas* TRITTHEMII iunctim editas curante IACOBO SPIGELIO, Hagenoae ex officina Petri Brubachii MDXXXVI. 4.

MDXII. PEVTINGERI ad REVCHLINVM Augusta, prid. Idus Decembr. *Tardiores me vehementer* rel. &

REVCHLINI ad hanc responsoria sine die & Consule. *Quod scrius quam velim*, rel. inter *Reuchlinianas*.

MDXIII. PEVTINGERI ad RHENANVM, XIII. Kal. Iul. CORTESIO praemissa.

MDXIII. CONRADI MVTIANI ad PEVTINGERVM, Gothae XVI. Kal. Sextil. scripta: *Nisi angusto temporis*, rel. &

PEVTINGERI ad illam *amoebaea* Augustae VIII. Kal. Sextil. *epistola tua*, rel. inter *Reuchlinianas*.

MDXIII. PEVTINGERI ad SPALATINVM VIII. Kal. Sextil. *Litteris tuis* rel. in manipulo Heckeliano primo, de quo supra.

MDXV. CHRISTOPH. VELSERI ad PEVTINGERVM Romae d. XXVII. Ian. *Cardinalem Adrianum*, rel. inter *Reuchlinianas*.

MDXVIII. VLRICI HVTTENI ad PEVTINGERVM Moguntia VIII. Kal. Iun. praemissa *epistolae exhortatoriae ad Germanos*, de qua supra.

MDXX. ERASMI ad PEVTINGERVM Agrippina d. VIII. Nou. *Sciebam tibi non esse rel. inter Erasmiānas, Operum* tomo III. Lugd. Bat. MDCCVI. fol. addimus his vnam

Ineditam PEVTINGERI ad VITVM BILD Monachum *Benedictinum* Augustae, quam in *bibliotheca* illius *Coenobii* adhuc adseruari autor est cel. BERNARDVS PEZIVS in *praefatione* ad tomm I. *Thesauri anecdotorum nouissimi.*

Interim ipsa iam PEVTINGERI aetate plurimas *epistolas* vel *tabellariorum* negligentia, vel alia quacumque de causa intercidisse ex frequentioribus tum *ipsius* tum *amicorum* querelis constat; quas tamen conseruari omnino ex re & vsu posteritatis fuisset. praeter haec enim quod omnigenae doctrinae atque consiliorum plenae fuisse ex *reliquarum* indiciis auctorisque ingenio existimandae sint: tum hoc praesertim nomine etiam commendabiles exstitissent, quod *animi characterem* CONRADI iucunde admodum depingerent. habuit certe hunc candidissimum, & Germanae ac priscae fidei, ac talem plane qualem vel ipsa liberalior frons, Senatorio tamen decore mista, primo intuitu pollicetur; cuius *imaginem* a nobilissimo apud Augustanos *Chalcographo* GOTTLIEB HEISSIO nobiscum communicatam, ab eleganti quodam artifice exprimi, & ad *commentationes* vestibulum poni, curauimus. ceterum exacto sic iam, quod pro virili parte expediundum suscepimus, opere calamus iterum alacres ponimus; hunc potissimum impensi laboris fructum habituri, si *lectores beneuoli* contingant, qui cum PLINIO *pulcrum* existiment non *pati illos occidere quibus aeternitas debeatur.*

AUCTARIVM

- I Admiratio non est adfectus.
- II Distinctio idearum in puras & impuras nulla est.
- III Non datur optima reipublicae quaedam forma.
- IIII Quamuis Εἰρων, homo simulator, THEOPHRASTI *monito charact. cap. II. magis quam vipera vitari* debeat; est tamen, ubi sine vitio quandoque talem agere liceat.
- V Non cuiuslibet veritatis cognitio cuius est proficua.
- VI Grauis est latinitatis in sui contemptores vindicta.

Lotter, Johann Georg

Historia vitae atqve meritorvm Conradi Pevtingeri Avgvstani de voluntate
amplissimi philosophorum ordinis

Lipsia 1729

Res/4 Biogr. 199

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10887571-9

VD18 14496399-001